

ŠTÁTNA
ŠKOLSKÁ
INŠPEKCIA

2022/2023

**STAV VZDELÁVANIA ŽIAKOV – ODÍDENCOV
Z UKRAJINY**

ZÁVEREČNÁ SPRÁVA

**KRITICKÝ
PRIATEĽ ŠKÔL
A ŠKOLSKÝCH
ZARIADENÍ**

ŠTÁTNA
ŠKOLSKÁ
INŠPEKCIA

centrum
vzdelávacích
analýz

STAV VZDELÁVANIA ŽIAKOV – ODÍDENCOV Z UKRAJINY

ZÁVEREČNÁ SPRÁVA

Alexandra Ostertágová
Michal Rehúš

Spracovanie údajov a odborná spolupráca:
Ľuba Habodászová

Odborná spolupráca:
Martin Kandra
Anna Holická
Zuzana Eretová
Monika Ružeková

OBSAH

1 ÚVOD	4
2 METODOLÓGIA	5
2.1 Koncepčné východiská tematickej inšpekcie	5
2.2 Nástroje zberu údajov a vzorka.....	5
3 POTREBY ŠKÔL PRI ZAČLEŇOVANÍ ŽIAKOV Z UKRAJINY	7
3.1 Potrebná podpora pre žiakov a žiačky z Ukrajiny	7
3.2 Potreby učiteliek a učiteľov v súvislosti so začleňovaním žiakov a žiačok z Ukrajiny	10
3.3 Potreby v oblasti finančnej a materiálnej podpory.....	13
4 HODNOTENIE PODPORY, KTORÚ ŠKOLY DOSTALI V SÚVISLOSTI SO ZAČLEŇOVANÍM ŽIAKOV A ŽIAČOK Z UKRAJINY	13
5 JAZYKOVÁ PODPORA	17
5.1 Jazyková úroveň žiakov a žiačok z Ukrajiny	17
5.2 Výučba slovenčiny a ďalšie aktivity na podporu osvojenia si slovenského jazyka.....	18
5.3 Účasť na aktivitách.....	20
5.4 Nástroje na prekonávanie jazykovej bariéry počas vyučovania	20
6 PODPORA V OBLASTI UČENIA SA	22
6.1 Doučovanie a úprava učebného plánu a vzdelávacieho obsahu	22
6.2 Podpora žiakov z Ukrajiny na vyučovaní.....	25
7 PODPORA V OBLASTI DUŠEVNÉHO ZDRAVIA	26
8 VZŤAHY MEDZI ŽIAKMI Z UKRAJINY A ICH SPOLUŽIAKMI	28
8.1 Adaptácia žiakov z Ukrajiny a aktivity na podporu vzťahov.....	28
8.2 Vzťahy medzi žiakmi z Ukrajiny a ostatnými žiakmi.....	31
9 ZÁVERY A ODPORÚČANIA	34
10 LITERATÚRA	35
11 ZOZNAM GRAFOV	37
PRÍLOHA 1: ZOZNAM ŠKÔL ZAPOJENÝCH DO INŠPEKCIE VO VYBRANÝCH ŠKOLÁCH S VYSOKÝM POČTOM ŽIAKOV A ŽIAČOK Z UKRAJINY	38

1 ÚVOD

Vojna proti Ukrajine trvá už približne rok a pol. Od prvých dní po vypuknutí vojny množstvo ľudí z Ukrajiny našlo svoj nový domov aj na Slovensku a ďalší ľudia, hoci v menšom množstve ako na začiatku, stále pribúdajú. **Títo ľudia potrebujú prístup k ubytovaniu, práci, zdravotnej či sociálnej starostlivosti, ako aj k vzdelávaniu.**

Slovenský vzdelávací systém nebol na začlenenie takého množstva detí a mladých ľudí z cudziny pripravený. Napokon, vzdelávanie žiakov a žiačok s migrantským pôvodom je výzvou aj pre krajiny s bohatšími skúsenosťami so začleňovaním odídencom. Dostupné údaje ukazovali, že školy mali so vzdelávaním detí s cudzineckým pôvodom len malé skúsenosti. Pred vypuknutím vojny tvorili žiaci a žiačky s cudzineckým pôvodom len necelé percento (0,97 %) všetkých detí a žiakov v materských, základných a stredných školách na Slovensku.¹ Viaceré domáce aj medzinárodné analýzy tiež ukázali, že systém vzdelávania cudzincov na Slovensku dobre nefungoval už pred vojnou proti Ukrajine (Gallová Kriglerová, Gažovičová, Kadlečíková, 2011; OECD, 2019b; ŠŠI, 2020).

Na to, aby sme vedeli, ako sa školám darí vzdelávať žiakov a žiačky z Ukrajiny, akým problémom školy čelia a čo potrebujú na to, aby situáciu zvládali lepšie, potrebujeme kvalitné údaje. Vďaka týmto údajom sa zároveň dá nastaviť účinnejšia podpora pre ľudí v školách.

Preto sa Štátna školská inšpekcia v spolupráci s Centrom vzdelávacích analýz rozhodla uskutočniť tematickú inšpekciu, ktorá sa zameriava na začleňovanie žiakov a žiačok z Ukrajiny do vzdelávania. Jej cieľom bolo zmapovať, ako prebiehalo zaraďovanie a vzdelávanie žiakov z Ukrajiny v základných školách na Slovensku.

Inšpekcia bola rozdelená na dve časti. Prvou časťou bol elektronický dotazník, ktorý sa rozposlal na všetky základné školy na Slovensku. Jeho cieľom bolo plošne zmapovať, ako vyzeralo zaraďovanie žiakov z Ukrajiny do základných škôl na Slovensku, aké opatrenia na podporu týchto žiakov školy využívali a čo potrebovali na kvalitnejšie vzdelávanie žiakov z Ukrajiny.

Celkovo sa do prieskumu zapojilo 1 247 základných škôl, z toho 608 škôl v školskom roku 2022/2023 vzdelávalo žiakov a žiačky z Ukrajiny. Výsledky tak poskytujú obraz o dianí na približne dvoch tretinách (67,6 %) zo všetkých základných škôl na Slovensku, ktoré mali žiakov a žiačky z Ukrajiny. Údaje z prieskumu sme podrobne analyzovali v *Priebežnej správe* (ŠŠI – CVA, 2022) z tematickej inšpekcie.

Druhou časťou bola inšpekcia priamo vo vybraných základných školách, ktoré vzdelávali vysoký počet žiakov a žiačok z Ukrajiny. Jej cieľom bolo hĺbkovo zmapovať, ako školy s vysokým počtom žiakov z Ukrajiny vzdelávali a podporovali týchto žiakov a aké boli potreby zamestnancov škôl. Zároveň sme zisťovali skúsenosti samotných žiakov a žiačok z Ukrajiny a ich spolužiakov.

V rámci tejto časti tematickej inšpekcie školské inšpektorky a inšpektori navštívili 30 základných škôl s vysokým počtom žiakov z Ukrajiny vo všetkých krajoch Slovenska. Výsledky poskytujú detailnejší obraz o tom, ako školy pri začleňovaní žiakov a žiačok z Ukrajiny postupovali. Zároveň sme zisťovali potreby zamestnancov škôl a skúsenosti samotných žiakov a žiačok z Ukrajiny a ich spolužiakov.

Predkladaná záverečná správa prezentuje najdôležitejšie údaje a zistenia z oboch častí tematickej inšpekcie. V záverečnej správe sme sa sústredili na vybrané témy a oblasti. Ide najmä o oblasti, na ktoré sa hlbšie sústreďovala inšpekcia priamo vo vybraných školách (podpora v oblasti psychického zdravia, vzťahy medzi žiakmi a žiačkami z Ukrajiny a ostatnými žiakmi a žiačkami) alebo ktoré

¹ Podľa údajov CVTI k 15. 9. 2021

považujeme za kľúčové pre nastavenie potrebnej podpory (potreby škôl, podpora v oblasti učenia sa a jazyka).

2 METODOLÓGIA

2.1 Konceptné východiská tematickej inšpekcie

Tematická inšpekcia sa konceptne opiera o **holistický model podpory začleňovania detí s migrantskou skúsenosťou**, ktorý formulovala počas utečeneckej krízy spôsobenej vojnou v Sýrii Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD; podrobnejšie pozri OECD, 2019b). Holistický model vychádza zo sumáru štúdií, analýz a príkladov dobrej praxe pri začleňovaní detí s migrantskou skúsenosťou v rôznych krajinách (Cerna, 2019).

Pre úspešné začlenenie týchto detí a mladých ľudí je podľa holistického modelu potrebné zamerať sa na (1) potreby samotných detí a mladých ľudí s cudzineckým pôvodom či migrantskou alebo utečeneckou skúsenosťou a (2) s cieľom predísť nárastu spoločenského napätia sledovať aj potreby ľudí žijúcich v prijímajúcej krajine a naďalej im zabezpečiť prístup ku kvalitným službám.

Údaje a skúsenosti z rôznych krajín zároveň ukazujú, že podporu je potrebné zabezpečiť v prinajmenšom štyroch oblastiach. Po prvé, deťom a mladým ľuďom z cudziny je potrebné **zabezpečiť prístup k vzdelávaniu**. Bez toho nie je možné garantovať právo na vzdelanie a deťom a mladým ľuďom sa dá len ťažko poskytnúť dodatočná podpora, vďaka ktorej sa dokážu plnohodnotne začleniť do vzdelávania a života v novej krajine.

Pokiaľ už deti a mladí ľudia školy navštevujú, mala by sa pre nich zabezpečiť kvalitná **podpora v oblasti učenia sa**. Tá spočíva v kvalitnej výučbe štátneho, resp. vyučovacieho jazyka. Prinajmenšom v úvodných fázach je tiež dôležité pomáhať týmto deťom a mladým ľuďom pri prekonávaní jazykovej bariéry počas výučby (napríklad tlmočenie, dvojazyčné učebné materiály a podobne). Deti a mladí ľudia, ktorí sa dosiaľ vzdelávali v inej krajine, môžu mať tiež odlišnú úroveň vedomostí a zručností. Preto je tiež vhodné poskytnúť im podporu aj pri vyrovnávaní týchto rozdielov (napríklad individualizácia učebného plánu, doučovanie a podobne).

Útek pred vojnou, presídlenie a s tým súvisiaca strata sociálnych kontaktov predstavujú pre deti a mladých ľudí záťažovú situáciu a mnohokrát aj traumatizujúce skúsenosti. Ďalšou dôležitou oblasťou je preto **psychosociálna podpora**, ktorá im pomôže vyrovnáť sa s náročnou životnou situáciou a začať sa zapájať do vzdelávania aj sociálneho života v novej krajine.

Poslednou oblasťou je podľa holistického modelu **práve podpora socializácie a utvárania vzťahov s rovesníkmi a rovesníčkami**.

V rámci tematickej inšpekcie sme sa zamerali na všetky oblasti, ktoré navrhuje holistický model OECD.

2.2 Nástroje zberu údajov a vzorka

Údaje pre tematickú inšpekciu sme zbierali (1) prostredníctvom plošného elektronického dotazníka určeného pre riaditeľov a riaditeľky a (2) prostredníctvom inšpekčných návštev v 30 vybraných školách s vysokým počtom žiakov a žiačok z Ukrajiny. V týchto školách viedli inšpektori a inšpektorky riadené rozhovory s riaditeľmi škôl, triednymi učiteľmi a medzi žiakmi druhého stupňa distribuovali žiacky elektronický dotazník.

1. Plošný elektronický dotazník. Cieľom dotazníkového zisťovania bolo získať informácie o situácii od čo najväčšieho počtu škôl na Slovensku. Dotazník bol určený riaditeľom a riaditeľkám základných škôl.

Elektronická verzia dotazníka bola rozposlaná na všetky základné školy na Slovensku na e-mail školy uvedený v databáze Centra vedecko-technických informácií SR. Zber údajov prebiehal v termíne od 29. 11. do 12. 12. 2022.

Do prieskumu sa celkovo zapojilo **1 247 základných škôl**, čo bolo **60,3 %** zo všetkých základných škôl na Slovensku. 639 škôl zapojených do prieskumu v tomto školskom roku nevzdelávalo žiakov z Ukrajiny a 608 zapojených škôl vzdelávalo žiakov z Ukrajiny. Podľa údajov ministerstva školstva k 31. 12. 2022 malo aspoň jedného žiaka z Ukrajiny 900 základných škôl na Slovensku, čo bola menej ako polovica (43,5 %) zo všetkých základných škôl na Slovensku. Do prieskumu sa teda zapojili približne dve tretiny (67,6 %) zo všetkých základných škôl so žiakmi z Ukrajiny.

2. Inšpekcia vo vybraných školách. Cieľom inšpekcie vo vybraných školách bolo hĺbkovo zmapovať situáciu v školách s vysokým počtom žiakov a žiačok z Ukrajiny v rôznych častiach Slovenska.

Inšpektori a inšpektorky zbierali údaje prostredníctvom štyroch nástrojov: (1) riadené rozhovory s riaditeľmi a riaditeľkami; (2) riadené rozhovory s triednymi učiteľmi a učiteľkami, v ktorých triedach je vysoký počet žiakov a žiačok z Ukrajiny (v každej škole štyri rozhovory – dvaja triedni učitelia na prvom stupni a dvaja triedni učitelia na druhom stupni); (3) žiacky dotazník určený pre žiakov z Ukrajiny na druhom stupni; (4) žiacky dotazník určený pre spolužiakov žiakov z Ukrajiny na druhom stupni. Inšpekcia prebiehala v termíne od 27. 2. do 30. 4. 2023.

Inšpekcia sa uskutočnila na 30 školách. Pri výbere škôl sme ako hlavné kritériá určili počet žiakov a žiačok z Ukrajiny na škole a lokalitu. Pre každý kraj bol určený počet škôl podľa toho, aký bol v tomto kraji podiel škôl vzdelávajúcich žiakov z Ukrajiny vzhľadom na všetky takéto školy na Slovensku.² Pre každý kraj sme následne vybrali školy (v určenom počte), ktoré k 31. 12. 2022 vzdelávali aspoň 15 žiakov z Ukrajiny a zároveň tak, aby boli do výberu zahrnuté školy z čo najväčšieho počtu okresov (resp. školy spadajúce pod čo najväčší počet zriaďovateľov). Zoznam škôl zapojených do inšpekcie možno nájsť v Prílohe 1.

V rámci inšpekčných návštev tak boli vyzbierané údaje z 30 riadených rozhovorov s riaditeľmi a 120 riadených rozhovorov s učiteľmi. Dotazník pre žiakov z Ukrajiny vyplnilo 412 žiakov druhého stupňa. To bolo 83,1 % zo všetkých žiakov z Ukrajiny na druhom stupni v daných školách. Najnižší podiel zapojených žiakov z Ukrajiny v rámci školy bol 56,3 % (v jednej škole) a vo viacerých školách dotazník vyplnili všetci žiaci z Ukrajiny. Dotazník pre spolužiakov vyplnilo 3 869 žiakov. To bolo minimálne 52,3 % zo všetkých spolužiakov v daných školách. Podiel zapojených spolužiakov však bol s určitou výššou, k dispozícii však máme len údaje o počte žiakov v jednotlivých ročníkoch a nie v triedach, preto sa presný podiel nedá vyrátať.

Otázky v dotazníkoch a riadených rozhovoroch pokrývali všetky oblasti, ktoré navrhuje holistický model OECD. Pri formulácii otázok aj možností odpovedí sme zároveň vychádzali z prehľadov opatrení, ktoré sa realizovali na Slovensku aj v zahraničí (Ostertágová, Rehúš, 2022a, 2022b), ako aj z ďalšej odbornej literatúry (napr. Cerna, 2019; Maehler et al., 2021; UNESCO, 2022; UNICEF, 2022). Niektoré otázky v žiackych dotazníkoch vychádzali z otázok v dotazníkoch medzinárodných meraní TIMSS a PIRLS.

V záverečnej správe sa však sústreďujeme len na (1) potreby škôl a (2) podporu, ktorú dostali pri začleňovaní žiakov a žiačok z Ukrajiny školy a ďalej na situáciu a podporu, ktorú školy poskytovali žiakom a žiačkam (3) v oblasti učenia sa (jazyková podpora a ďalšia podpora v učení sa), (4) v oblasti

² Bratislavský kraj: 5, Trnavský kraj: 3, Trenčiansky kraj: 4, Nitriansky kraj: 3, Žilinský kraj: 5, Banskobystrický kraj: 3, Prešovský kraj: 4, Košický kraj: 3

psychologickej podpory a (5) v oblasti podpory vzťahov. V týchto oblastiach totiž tematická inšpekcia ponúka najspoľahlivejšie zistenia. Oblasť prístupu k vzdelávaniu, ktorú sme sledovali najmä otázkami na riaditeľov a riaditeľky škôl o prijímaní žiakov a žiačok, voľných kapacitách a podobne, čiastočne zachytáva *Priebežná správa* (ŠŠI – CVA, 2022). Túto oblasť však nie je možné spoľahlivo vyhodnotiť len na základe výpovedí riaditeľov a riaditeľiek. Zistenia by bolo vhodné doplniť napríklad o prieskum medzi rodičmi z Ukrajiny (napríklad aký počet škôl oslovili, pokiaľ sa im podarilo dieťa umiestniť). Predovšetkým by bolo dôležité mať k dispozícii administratívne údaje o počte odmietnutých žiadostí.

3 POTREBY ŠKÔL PRI ZAČLEŇOVANÍ ŽIAKOV Z UKRAJINY

Príchod žiakov a žiačok z Ukrajiny priniesol školám nové úlohy, pri ktorých zvládání potrebovali podporu v rôznych oblastiach. Na začlenenie detí do vzdelávania museli školy realizovať aktivity, s ktorými často nemali predošlú skúsenosť (napríklad kurzy štátneho jazyka), museli hľadať spôsoby, akými prekonať vo výučbe jazykovú bariéru či rozdiely vo vedomostiach a zručnostiach, ako poskytnúť deťom psychosociálnu podporu, či ako pripraviť na ich príchod školský kolektív a podobne. **V tematickej inšpekcii sme sa preto zamerali aj na to, čo školy potrebovali pri začleňovaní detí z Ukrajiny.**

V plošnom dotazníku aj riadených rozhovoroch na vybraných školách sme sa zúčastnených osôb pýtali, aký typ podpory potrebovali zabezpečiť pre žiakov a žiačky z Ukrajiny, akú podporu potrebovali pri práci s týmito žiakmi zamestnanci a zamestnankyne škôl a či školy s príchodom žiakov a žiačok z Ukrajiny potrebovali doplniť svoje materiálno-technické vybavenie³.

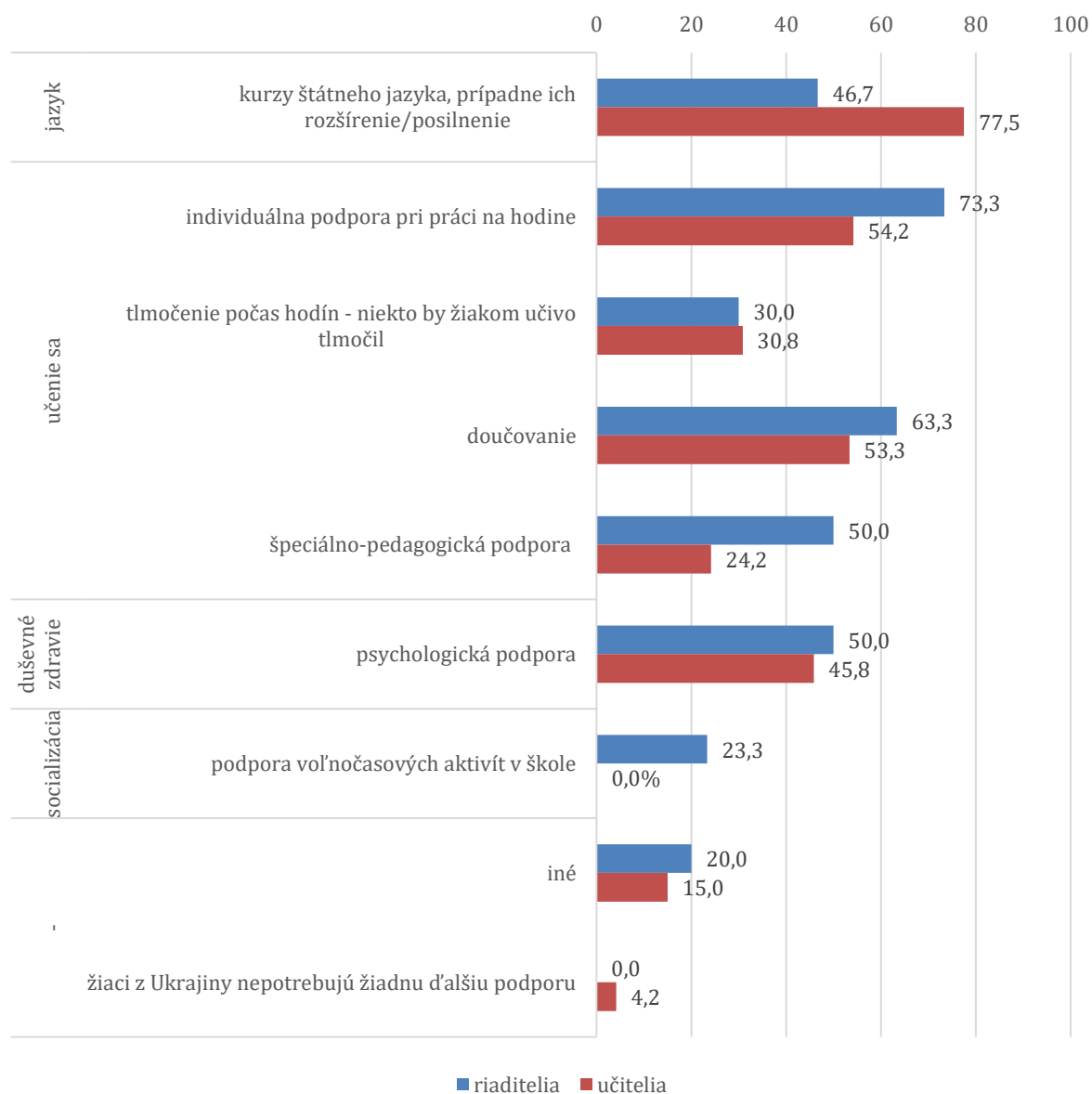
3.1 Potrebná podpora pre žiakov a žiačky z Ukrajiny

Plošný dotazníkový prieskum ukázal, že väčšina škôl by pri začleňovaní žiakov a žiačok z Ukrajiny potrebovala posilniť pedagogické aj odborné činnosti, pričom viacerým školám by pomohlo, keby tieto činnosti boli v ukrajinskom jazyku. Len približne štvrtina (27,3 %) riaditeľov a riaditeľiek uviedla, že v tejto oblasti nepotrebovala nič. Naproti tomu asi tretina škôl potrebovala posilniť alebo zabezpečiť pedagogickú činnosť v ukrajinskom jazyku (35,4 %) a psychologickú podporu v ukrajinskom jazyku (32,9 %), približne štvrtina špeciálno-pedagogickú podporu v ukrajinskom jazyku (26 %) a pätina aj sociálno-pedagogickú podporu v ukrajinskom jazyku (19,6 %). Podrobnejšie údaje možno nájsť v *Priebežnej správe* (ŠŠI – CVA, 2022).

Potrebu zabezpečiť pre žiačky a žiakov z Ukrajiny dodatočnú pedagogickú aj odbornú podporu potvrdili aj riadené rozhovory vo vybraných školách. Ani v jednej z navštívených škôl riaditeľ či riaditeľka neuviedla, že deti z Ukrajiny by nepotrebovali žiadnu ďalšiu podporu. Spomedzi triednych učiteľov a učiteľiek zastávalo tento názor len 5 zúčastnených osôb (4,2 %). Naopak, podľa veľkej časti riaditeľov aj učiteľov potrebovali žiaci a žiačky z Ukrajiny podporu vo všetkých oblastiach, ktoré sú kľúčové pre úspešné začlenenie detí a mladých ľudí do vzdelávania. Podrobné údaje uvádza graf 1.

³ Štruktúra kladenia otázok sa v dotazníku a scenároch riadených rozhovorov líšila. V rámci dotazníka sme oslovili len riaditeľov a riaditeľky škôl s cieľom získať širší a všeobecnejší prehľad o potrebách škôl. V riadených rozhovoroch sme sa usilovali získať hlbkovejší pohľad do jednotlivých oblastí potrieb.

Graf 1: Potrebná podpora pre žiakov a žiačky z Ukrajiny (% riaditeľov a učiteľov)⁴

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi a triednymi učiteľmi)

Poznámka: Rozhovory s učiteľmi a učiteľkami neobsahovali otázku o podpore voľnočasových aktivít.

Podporu pri osvojovaní si jazyka vo forme kurzov štátneho jazyka by bolo potrebné realizovať alebo prípadne rozšíriť či posilniť podľa takmer polovice (46,7 %) riaditeľov a až podľa viac než troch štvrtín učiteľov (77,5 %).

⁴ Odpovede na otázky:

- Najskôr skúste, prosím, povedať, akú podporu by podľa Vás potrebovali žiaci z Ukrajiny, ak by mala Vaša škola dostatok finančných prostriedkov aj personálnych kapacít na akúkoľvek podporu. (riaditeľský riadený rozhovor, N = 30)
- Najskôr skúste, prosím, povedať, akú podporu by podľa Vás potrebovali žiaci z Ukrajiny, ak by mala Vaša škola dostatok finančných prostriedkov aj personálnych kapacít na akúkoľvek podporu. (učiteľský riadený rozhovor, N = 120)

Značná časť respondentov a respondentiek tiež uviedla, že žiaci by potrebovali aj ďalšiu podporu pri učení sa. Podľa takmer troch štvrtín (73,3 %) riaditeľov a viac ako polovice (54,2 %) učiteľov by žiaci a žiačky z Ukrajiny potrebovali individuálnu podporu pri práci na hodine. V otvorenej otázke ďalej zúčastnené osoby upresnili, že podpora počas vyučovacích hodín by mala zahŕňať **individuálnu pomoc dieťaťu** napríklad pri vysvetľovaní učiva a zadaných úloh, overovaní porozumenia, pri práci na zadaniach a podobne. Okrem toho by táto podpora mala zahŕňať aj **prípravu učebných pomôcok** a materiálov pre žiakov z Ukrajiny, **pomoc pri overovaní vedomostí v ukrajinskom jazyku** či **podporu motivácie** ukrajinských žiakov a žiačok k učeniu.

Podľa niektorých respondentiek a respondentov by bola počas hodín potrebná aj pomoc pri **prekonávaní jazykovej či kultúrnej bariéry** a mimo vyučovacích hodín aj **pomoc s prípravou na vyučovanie**. Osoby, ktoré by zabezpečovali podporu počas vyučovacích hodín, by mohli pomáhať aj pri poskytovaní **psychologickej podpory** alebo pri **socializácii a budovaní vzťahov** medzi žiakmi.

Tlmočenie počas hodín by bolo potrebné podľa zhruba tretiny riaditeľov (30 %) aj učiteľov (30,8 %) a doučovanie podľa približne dvoch tretín (63,3 %) riaditeľov a polovice učiteľov (53,3 %).

Polovica (50 %) riaditeľov a štvrtina (24,2 %) učiteľov tiež uviedla, že žiaci a žiačky z Ukrajiny by potrebovali špeciálno-pedagogickú podporu. Tá by mala spočívať predovšetkým v identifikácii (resp. diagnostike) prípadných ťažkostí týchto detí a v následnej individuálnej špeciálno-pedagogickej podpore.

Podpora v oblasti duševného zdravia by bola potrebná podľa polovice (50 %) riaditeľov a aj necelej polovice (45,8 %) učiteľov. Niektoré zúčastnené osoby uviedli, že táto podpora by sa mala zameriavať na spracovanie traumatizujúcich skúseností, ktoré mohli deti pri úteku pred vojnou zažiť. Súčasťou by mala byť aj **podpora motivácie** žiakov a žiačok z Ukrajiny k učeniu sa.

Psychológovia či psychologičky by podľa niektorých mohli **pomáhať aj učiteľskému zboru** pri riešení výchovných a adaptačných problémov, poskytovať učiteľom a učiteľkám spätnú väzbu a usmernenia pri práci s deťmi. Rovnako by sa mali zamerať na **podporu budovania vzťahov a sociálne začlenenie** žiakov a žiačok z Ukrajiny do nového kolektívu. Niektoré zúčastnené osoby okrem toho uviedli, že **psychologickú podporu by bolo potrebné poskytnúť aj rodičom** žiakov a žiačok z Ukrajiny.

Riaditeľov a riaditeľiek sme sa pýtali aj na to, či by bolo podľa nich potrebné podporiť voľnočasové aktivity detí mimo vyučovania. Takúto podporu by privítala približne štvrtina (23,3 %) z nich, pričom by malo ísť o kultúrne, športové či záujmové aktivity, letné tábory, výlety alebo exkurzie.

Nezanedbateľná časť riaditeľov (20 %) i učiteľov (15 %) uviedla aj ďalšie typy podpory, ktorú by podľa nich bolo potrebné zabezpečiť. Podľa niektorých zúčastnených osôb bolo potrebné **posilnenie personálnych kapacít v škole** o odborných zamestnancov a zamestnankyne a lektorov či lektorky slovenčiny ako cudzieho jazyka. Prípadne by niektoré zúčastnené osoby uvítali, ak by v škole pracoval koordinátor či koordinátorka pre začleňovanie detí z Ukrajiny alebo by so vzdelávaním týchto detí pomáhali napríklad študenti a študentky so znalosťou ukrajinského alebo ruského jazyka.

Žiaci a žiačky by podľa niektorých potrebovali tiež **kariérové poradenstvo, informácie o fungovaní vzdelávacieho systému na Slovensku**, vzdelávanie v samostatných triedach či skupinách (najmä v úvodných fázach začleňovania do vzdelávania) a úpravu učebných plánov. Podľa niektorých zúčastnených osôb by bolo potrebné **zabezpečiť podporu aj pre rodičov** žiakov a žiačok z Ukrajiny vo forme jazykových kurzov a pre vyučujúcich by zase bolo potrebné zabezpečiť **podporu pri komunikácii s rodičmi** z Ukrajiny.

Viacere zúčastnené osoby pritom uvádzali, že osoby, ktoré by deťom z Ukrajiny túto podporu poskytovali, by mali ovládať ukrajinský jazyk.

3.2 Potreby učiteliek a učiteľov v súvislosti so začleňovaním žiakov a žiačok z Ukrajiny

Tematická inšpekcia sa ďalej zamerala na to, akú podporu potrebovali pri práci s deťmi z Ukrajiny učitelia a učiteľky. Sústredili sme sa na potreby v oblasti vybavenia učebnými materiálmi a pomôckami, ako aj na potreby v oblasti profesijného rozvoja.

Dotazníkový prieskum ukázal, že nákup učebných materiálov patril medzi najčastejšie potreby zapojených škôl. Nakúpiť učebné pomôcky potrebovala v školskom roku 2022/2023 viac ako polovica (54,4%) a učebnice necelá polovica (43,8 %) z nich. Podrobnejšie údaje možno nájsť v *Priebežnej správe* (ŠŠI – CVA, 2022), ako aj v grafe 6 predkladanej *Záverečnej správy*.

Riadené rozhovory vo vybraných školách rovnako poukázali na to, že veľká časť riaditeľov aj triednych učiteľov by potrebovala v tejto oblasti podporu (graf 2). Žiadne učebné materiály, didaktické pomôcky či iné vybavenie na realizáciu výučby nepotrebovala približne štvrtina riaditeľov (26,7 %) aj učiteľov (25 %). Naproti tomu, zhruba polovica riaditeľov aj učiteľov uviedla, že učitelia by potrebovali učebnice (53,3 % riaditeľov a 47,5 % učiteľov) a rovnako podľa približne polovice by boli potrebné aj iné učebné materiály (43,3 % riaditeľov a 53,3 % učiteľov).

Voľné odpovede zároveň ponúkajú detailnejší obraz o tom, o aké učebné materiály by malo ísť. Riaditelia a učitelia konkretizovali, že potrebné sú **dvojazyčné slovensko-ukrajinské učebnice**, prípadne učebnice v ukrajinskom jazyku či **zjednodušené učebnice**, ktoré by obsahovali redukované učivo alebo aj učivo podľa ukrajinského vzdelávacieho obsahu.

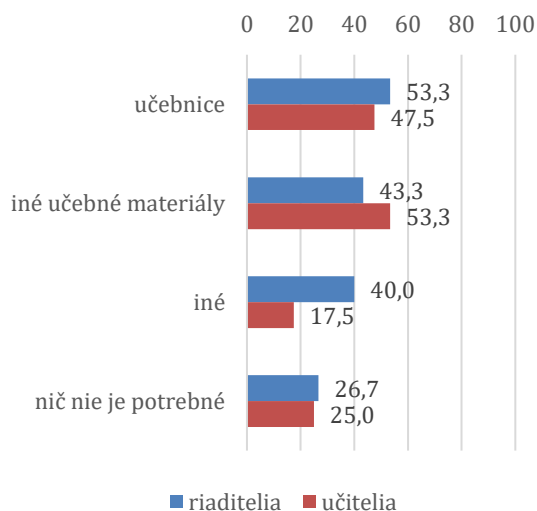
Z iných učebných materiálov boli podľa zúčastnených osôb potrebné **dvojazyčné pracovné listy**, prípadne **zjednodušené alebo obrázkové pracovné listy** na rôzne predmety, vrátane materiálov na nácvik písma a pracovných listov **na výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka**. Ďalej boli podľa výsledkov analýzy riadených rozhovorov potrebné **prekladové slovníky**, vrátane obrázkových slovníkov alebo slovníkov zameraných na odbornú terminológiu.

Učebné materiály by boli podľa zúčastnených osôb potrebné aj **v elektronickej podobe**. Malo by ísť o **výučbové aplikácie** (vrátane slovensko-ukrajinských), **počítačové programy** v ukrajinčine, **audiovizuálne učebné materiály** (audio nahrávky či videá s titulkami). Najmä učiteľky a učitelia by potrebovali aj rôzne učebné pomôcky, ako napríklad **didaktické hry, dvojazyčné tabuľky, nápovedné obrázky, názorné pomôcky** a podobne.

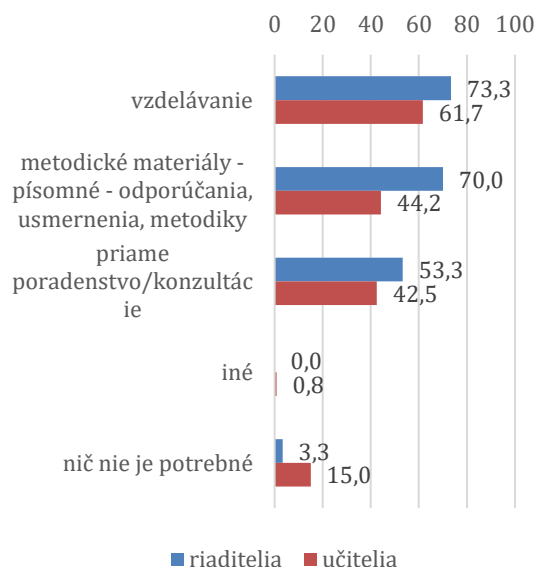
Okrem toho by boli podľa zúčastnených osôb potrebné aj **materiály pre učiteľov a učiteľky – metodické materiály, usmernenia, prehľady učiva** podľa slovenského aj ukrajinského kurikula v slovenskom aj ukrajinskom jazyku, **zoznamy internetových odkazov na učebné materiály v ukrajinčine** či **prezentácie v ukrajinskom jazyku**.

Popri týchto pomôckach by bolo podľa zúčastnených osôb potrebné zabezpečiť aj **informačno-komunikačné technológie**, a to tablety či notebooky pre žiakov a žiačky, elektronické prekladače, interaktívne tabule alebo programy pre interaktívnu tabuľu. Niektoré zúčastnené osoby by uvítali aj **slovensko-ukrajinské hry do školského klubu detí** či **materiály pre rodičov**, ktoré by obsahovali základné informácie o fungovaní vzdelávacieho systému na Slovensku.

Graf 2: Potreby v oblasti vybavenia učebnými materiálmi a didaktickými pomôckami (% riaditeľov a učiteľov)⁵

Graf 3: Potreby v oblasti profesijnej podpory a rozvoja učiteľov (% riaditeľov a učiteľov)⁶

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi a triednymi učiteľmi)

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi a triednymi učiteľmi)

Podľa výsledkov plošného dotazníkového prieskumu len menšia časť škôl potrebovala vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov a zamestnankyň. V školskom roku 2022/2023 ho podľa vyjadrení riaditeľov a riaditeľiek potrebovala len o čosi viac ako pätina (22,4 %) škôl. Podrobnejšie údaje sú dostupné v *Priebežnej správe* (ŠŠI – CVA, 2022), ako aj v grafe 6 v predkladanej *Záverečnej správe*.

Riadené rozhovory však ukázali, že značná väčšina riaditeľov a riaditeľiek aj triednych učiteľov a učiteľiek vnímala potrebu podporu v oblasti profesijného rozvoja vyučujúcich (graf 3). V riadených rozhovoroch informoval len jeden riaditeľ či riaditeľka (3,3 %) o tom, že v tejto oblasti nie je potrebná žiadna podpora. Rovnaký názor zastávalo 15 % učiteľov.

Podľa takmer troch štvrtín riaditeľov by vyučujúci potrebovali v rámci začleňovania žiakov a žiačok z Ukrajiny vzdelávanie (73,3 %) alebo metodické materiály (70 %). Samotní učitelia a učiteľky by takúto formu podpory uvítali o čosi menej. Vzdelávanie bolo potrebné podľa necelých dvoch tretín z nich (61,7 %) a metodické materiály podľa necelej polovice (44,2 %). Priame poradenstvo alebo konzultácie by boli potrebné podľa zhruba polovice riaditeľov (53,3 %) a necelej polovice učiteľov (42,5 %).

⁵ Odpovede na otázky:

- Potrebovali by učitelia pri výučbe žiakov z Ukrajiny nejaký typ podpory z hľadiska vybavenia učebnými materiálmi, didaktickými pomôckami a podobne? (riaditeľský riadený rozhovor, N = 30)
- Potrebovali by ste Vy pri výučbe žiakov z Ukrajiny nejaký typ podpory z hľadiska vybavenia učebnými materiálmi, didaktickými pomôckami a podobne? (učiteľský riadený rozhovor, N = 120)

⁶ Odpovede na otázky:

- Potrebovali by učitelia nejakú podporu v oblasti pedagogických (didaktických) zručností? (N = 30)
- Potrebovali by ste nejakú podporu v oblasti zvýšenia Vašich pedagogických zručností pri začleňovaní žiakov z Ukrajiny? (N = 120)

Keďže pripravenosť učiteľov a učiteľiek na vzdelávanie detí s rozmanitými potrebami patrí medzi hlavné faktory kvality poskytovaného vzdelávania, zúčastnené osoby mali v rozhovoroch špecifikovať aj to, ako by mali aktivity v rámci profesijného rozvoja prebiehať a čo by malo byť ich obsahom.

Z hľadiska formy vzdelávania uprednostňovala väčšina zúčastnených osôb prezenčné vzdelávanie, ktoré by sa realizovalo priamo v škole (65 % riaditeľov a 52,7 % učiteľov), prípadne dištančné online vzdelávanie (45 % riaditeľov a 58,1 % učiteľov). Prezenčne vzdelávanie mimo priestorov školy uviedla ako vhodnú formu necelá tretina (30 %) riaditeľov a o čosi viac ako štvrtina (27 %) učiteľov.

Medzi inými formami uvádzali zúčastnené osoby napríklad **rovesnícke vzdelávanie** a vzájomnú výmenu skúseností medzi vyučujúcimi (v rámci školy alebo medzi viacerými školami), **korešpondenčný seminár**, prípadne upresnili, že by sa vzdelávanie malo konať v čase mimo vyučovania (popoludní alebo cez letné prázdniny).

Pri každej z označených možností sme sa podrobnejšie pýtali aj na to, čo by malo byť obsahom daného typu podpory (čiže vzdelávania, priameho poradenstva alebo metodických materiálov)⁷. Medzi preferovanými témami profesijnej podpory boli predovšetkým **rôzne aspekty začleňovania žiakov a žiačok s cudzineckým pôvodom do vzdelávania**. Zúčastnené osoby by privítali podporu **v oblasti výučby**. Týkať sa mala **didaktiky, metód a foriem výučby, ako aj prekonávania jazykovej bariéry, úpravy obsahu vzdelávania a prípravy vhodných pomôcok** v rámci rôznych predmetov. Špecificky uvádzali niektoré zúčastnené osoby potrebu podpory v oblasti výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka. Podporu by potrebovali aj v otázke **hodnotenia žiakov a žiačok z cudziny** a následného **prijímania týchto detí na stredné školy**. V rámci úpravy vzdelávania by zúčastnené osoby uvítali aj **informácie o systéme vzdelávania na Ukrajine**, vrátane informácií o obsahu vzdelávania a prípadných rozdieloch medzi ukrajinským a slovenským kurikulumom, vzdelávacích štandardoch či o systéme hodnotenia a klasifikácie.

Ďalší okruh tém sa týkal **sociálneho začlenenia detí z Ukrajiny do kolektívu a podpory vzťahov**. Zúčastnené osoby by potrebovali podporu napríklad v oblasti **adaptácie** žiakov a žiačok z Ukrajiny, **podpory vzťahov** v žiackych kolektívoch, prípravy detí na príchod detí z cudziny, ako aj všeobecne v oblasti **komunikácie** či **klímy v triede**. Respondenti a respondentky by tiež potrebovali dodatočné informácie a zručnosti v oblasti **práce s deťmi so skúsenosťou s vojnou a útekmi**, ktoré môžu byť traumatizované (**podpora duševného zdravia**, predchádzanie stresovým situáciám a ich zvládanie, **prekonávanie traumy**, budovanie dôvery, krízová intervencia či vhodné spôsoby tematizácie citlivých tém akými sú vojna a smrť).

Niektoré zúčastnené osoby by uvítali aj podporu v oblasti **identifikácie ťažkostí** detí (resp. diagnostiky), podpory motivácie k učeniu sa, **dochádzky** a jej evidencie či **legislatívnych podmienkach prijímania** žiakov a žiačok z Ukrajiny. Potrebná by bola aj podpora práce s rodičmi týchto žiakov a žiačok, prípadne informačné materiály pre rodičov.

Viacere zúčastnené osoby zdôrazňovali, že vzdelávanie, poradenstvo či metodické materiály by sa mali **zameriavať na konkrétne postupy, návody či ukážky modelových situácií**. Súčasťou profesijnej podpory by mali byť príklady dobrej praxe či konkrétne aktivity, ktoré môžu učitelia a učiteľky aplikovať priamo vo výučbe. V jednom z učiteľských rozhovorov sa zúčastnená osoba vyjadrila, že by potrebovala pravidelnú spoluprácu a konzultácie s detským psychológom a lekárom.

⁷ Želaný obsah sme zisťovali samostatne pre každý typ profesijnej podpory, no odpovede boli do veľkej miery totožné. Preto ich prezentujeme súhrnne pre všetky typy podpory.

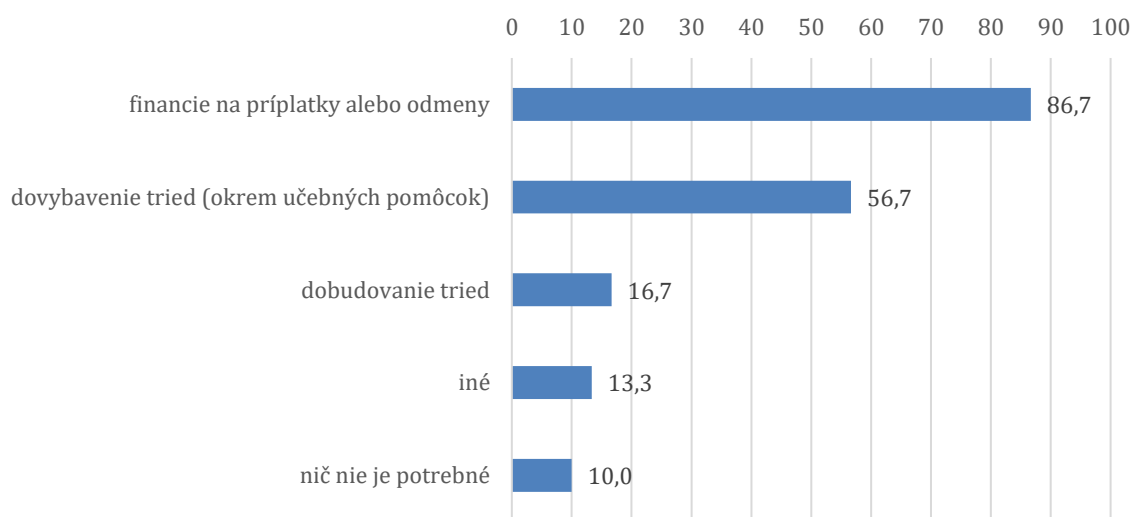
3.3 Potreby v oblasti finančnej a materiálnej podpory

Napokon sme v tematickej inšpekcii zisťovali, či školy potrebovali v súvislosti so začleňovaním žiakov a žiačok z Ukrajiny finančnú alebo materiálnu podporu (s výnimkou učebných materiálov, na ktoré sa sústreďovala predošlá otázka). **V dotazníkovom prieskume boli najviac žiadanou podporou finančné prostriedky na odmeny pre učiteľov a učiteľky, ktoré potrebovala v školskom roku 2022/2023 viac ako polovica (58,2 %) škôl zapojených do prieskumu. Dovybaviť triedy pritom potrebovalo výrazne menej škôl – približne štvrtina (26,6 %) a dobudovať len 5,4 %.** Podrobnejšie údaje možno nájsť v *Priebežnej správe* (ŠŠI – CVA, 2022), ako aj v grafe 6 v predkladanej *Záverečnej správe*.

Financie na príplatky alebo odmeny uviedla ako potrebné aj výrazná väčšina riaditeľov a riaditeľiek⁸ (86,7 %) v riadených rozhovoroch. Odmeny či príplatky by pritom podľa nich mali slúžiť **na motiváciu učiteľov a učiteľiek a zohľadnenie zvýšenej záťaže pri výučbe detí z Ukrajiny.** **Dovybaviť triedy potrebovala viac ako polovica (56,7 %) riaditeľov a riaditeľiek.** Konkrétne malo ísť o nákup informačno-komunikačných technológií, školského nábytku, kníh do knižnice, vybavenie klubovne pre rodičov či oddychových zón.

Dobudovať triedy potrebovalo spolu 16,7 % navštívených škôl. Spolu 4 školy (13,3 %) zároveň uviedli, že by potrebovali získať finančné prostriedky na **zaplatenie pedagogických asistentov** alebo asistentiek, **finančnú a materiálnu pomoc priamo pre žiakov a žiačky z Ukrajiny** či na **zabezpečenie letného tábora** pre tieto deti (graf 4).

Graf 4: Potreby v oblasti finančnej a materiálnej podpory (% riaditeľov)⁹

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi)

4 HODNOTENIE PODPORY, KTORÚ ŠKOLY DOSTALI V SÚVISLOSTI SO ZAČLEŇOVANÍM ŽIAKOV A ŽIAČOK Z UKRAJINY

Ako vyplýva z údajov v predošlej časti, školy potrebovali pri začleňovaní žiakov a žiačok z Ukrajiny do vzdelávania relatívne široké spektrum podpory. Pre vyhodnotenie celkového stavu začleňovania

⁸ Na otázku o finančnej a materiálnej podpore odpovedali len riaditelia a riaditeľky, keďže finančný manažment aj zabezpečenie materiálno-technického vybavenia školy spadá do ich kompetencie.

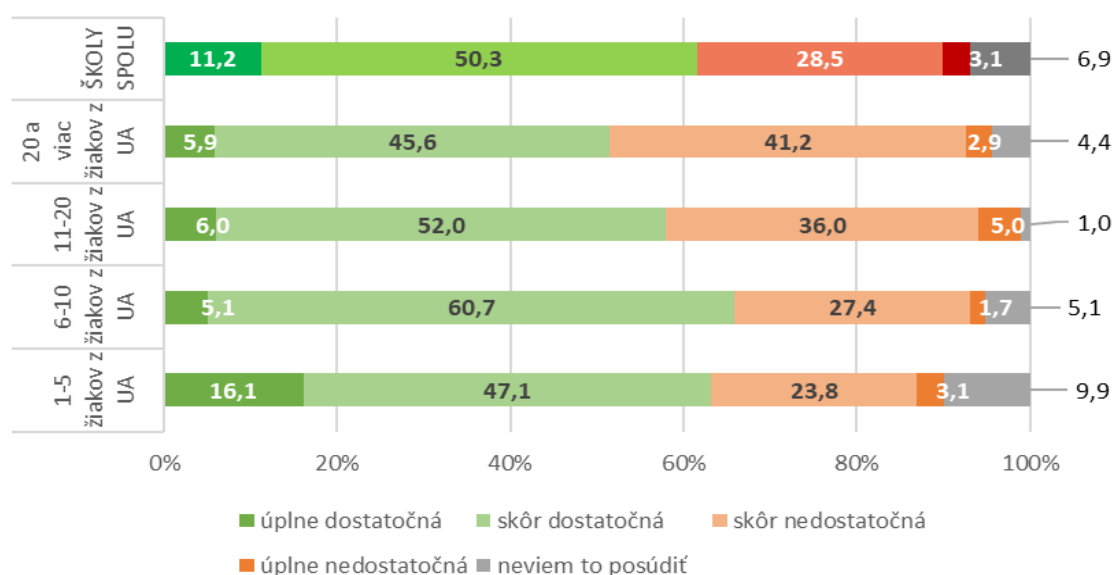
⁹ Odpovede na otázku: Potrebovala by Vaša škola nejakú materiálnu alebo finančnú podporu v súvislosti so vzdelávaním žiakov z Ukrajiny? (N = 30)

žiacov odídenčov z Ukrajiny je dôležité pozrieť sa aj na to, či školy potrebnú podporu dostali. **Výsledky dotazníkového prieskumu aj riadených rozhovorov vo vybraných školách ukázali, že podpora pre školy nebola dostatočná a značná časť potrieb škôl zostala nenaplnená.**

Na vyhodnotenie podpory poskytovanej školám sa sústreďovalo najmä plošné dotazníkové zisťovanie. Vyplynulo z neho, že **hoci väčšina riaditeľov a riaditeľiek hodnotila podporu poskytovanú školám ako dostatočnú, všetko potrebné na vzdelávanie žiakov a žiačok z Ukrajiny si dokázala zabezpečiť len menšia časť z nich.**

Podpora bola dostatočná podľa takmer dvoch tretín (61,5 %) riaditeľov a riaditeľiek (podľa 11,2 % úplne dostatočná a 50,3 % skôr dostatočná; graf 5). V inej otázke však len viac ako tretina (38,7 %) riaditeľov a riaditeľiek uviedla, že zabezpečila všetko, čo potrebovala (podrobnejšie v *Priebežnej správe*, ŠŠI – CVA, 2022).

Graf 5: Celkové hodnotenie podpory, ktorú školy dostávali pri zabezpečení vzdelávania žiakov z Ukrajiny podľa počtu žiakov z Ukrajiny v škole (% riaditeľov)¹⁰

Zdroj: ŠŠI (prieskum medzi riaditeľmi)

Dôležitým zistením dotazníkového prieskumu je, že zabezpečenie podpory pri vzdelávaní žiakov a žiačok z Ukrajiny sa odlišovalo medzi školami podľa toho, koľko týchto detí školu navštevovalo. Školy s najvyšším počtom detí z Ukrajiny hodnotili podporu častejšie ako nedostatočnú (graf 5). Celkovo zhodnotila podporu ako nedostatočnú takmer polovica (44,1 %) takýchto škôl (podľa 41,2 % skôr nedostatočná a podľa 2,9 % úplne nedostatočná). Spomedzi škôl s najnižším počtom detí z Ukrajiny (1 až 5) však hodnotila poskytnutú podporu ako nedostatočnú len približne štvrtina (26,9 %, z toho 23,8 % ako skôr nedostatočnú a 3,1 % ako úplne nedostatočnú).

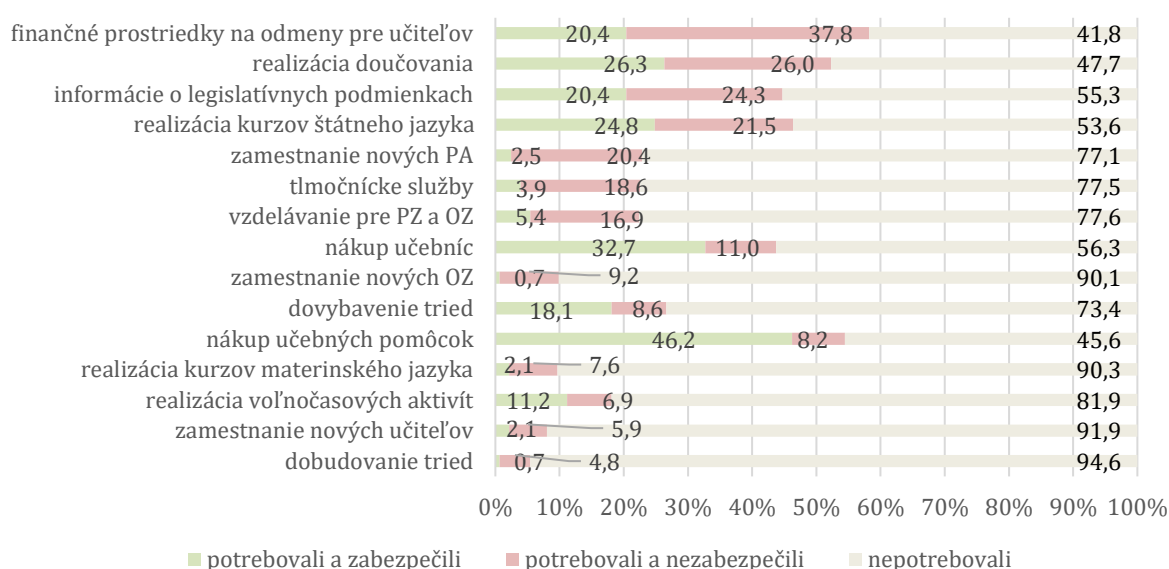
Rovnako sa školy s najvyšším počtom žiakov a žiačok z Ukrajiny menej často vyjadrili, že na vzdelávanie žiakov a žiačok z Ukrajiny zabezpečili všetko potrebné. Spomedzi škôl s najvyšším počtom detí z Ukrajiny to bolo 27,9 % škôl, zatiaľ čo spomedzi škôl s najnižším počtom detí z Ukrajiny až 43,3 % (podrobnejšie v *Priebežnej správe*, ŠŠI – CVA, 2022).

¹⁰ Odpovede na otázku: Ako celkovo hodnotíte podporu, ktorú dostávajú školy na Slovensku pri zabezpečení vzdelávania žiakov odídenčov z Ukrajiny? (N = 608)

Na to, že podpora pre školy nebola dostatočná, poukazujú aj ďalšie zistenia plošného dotazníkového prieskumu. Riaditeľov a riaditeľiek sme sa najskôr pýtali, akú podporu v súvislosti so začleňovaním detí z Ukrajiny potrebovali. A následne sme ich vyzvali, aby určili, akú podporu sa im aj reálne podarilo zabezpečiť.

Ukázalo sa, že značnej časti škôl sa nedarilo zabezpečiť podporu v rôznych oblastiach (graf 6). Najväčšej časti škôl, viac ako tretine (37,8 %), sa nepodarilo zabezpečiť finančné prostriedky na odmeny pre učiteľov a učiteľky, napriek tomu, že takýto typ podpory potrebovali. Ďalej približne štvrtina (24,3 %) škôl potrebovala, no nezískala informácie o legislatívnych podmienkach začleňovania a približne rovnaká časť (26 %) nedokázala realizovať pre žiakov a žiačky z Ukrajiny doučovanie, hoci to potrebovala. Zhruba pätina škôl potrebovala a nedokázala zabezpečiť kurzy štátneho jazyka (21,5 %), zamestnať nových pedagogických asistentov či asistentky (20,4 %) alebo zabezpečiť tlmočnicke služby (18,6 %).

Graf 6: Potreby škôl pri začleňovaní žiakov a žiačok z Ukrajiny (% riaditeľov)¹¹

Zdroj: ŠŠI (prieskum medzi riaditeľmi)

V riadených rozhovoroch vo vybraných školách sme sa špecificky zamerali na to, akú podporu poskytovali školám takzvaní regionálni koordinátori a koordinátorky pôsobiaci v rámci projektu Podpora odídcov z Ukrajiny vo vzdelávaní, ktorý realizuje Národný inštitút vzdelávania a mládeže (NIVAM). Celkovo 14 regionálnych koordinátorov a koordinátoriek predstavuje zo strany štátu dosiaľ jedinú systémovú personálnu podporu, ktorá je školám pri začleňovaní detí z Ukrajiny k dispozícii. Ich úlohou je poskytovanie asistencie školám pri zaraďovaní detí a žiakov, komunikácia a pomoc s uznaním dokladov pre pedagogických a odborných zamestnancov a zamestnankyne, ako aj metodická podpora

¹¹ Kombinácia odpovedí na otázky:

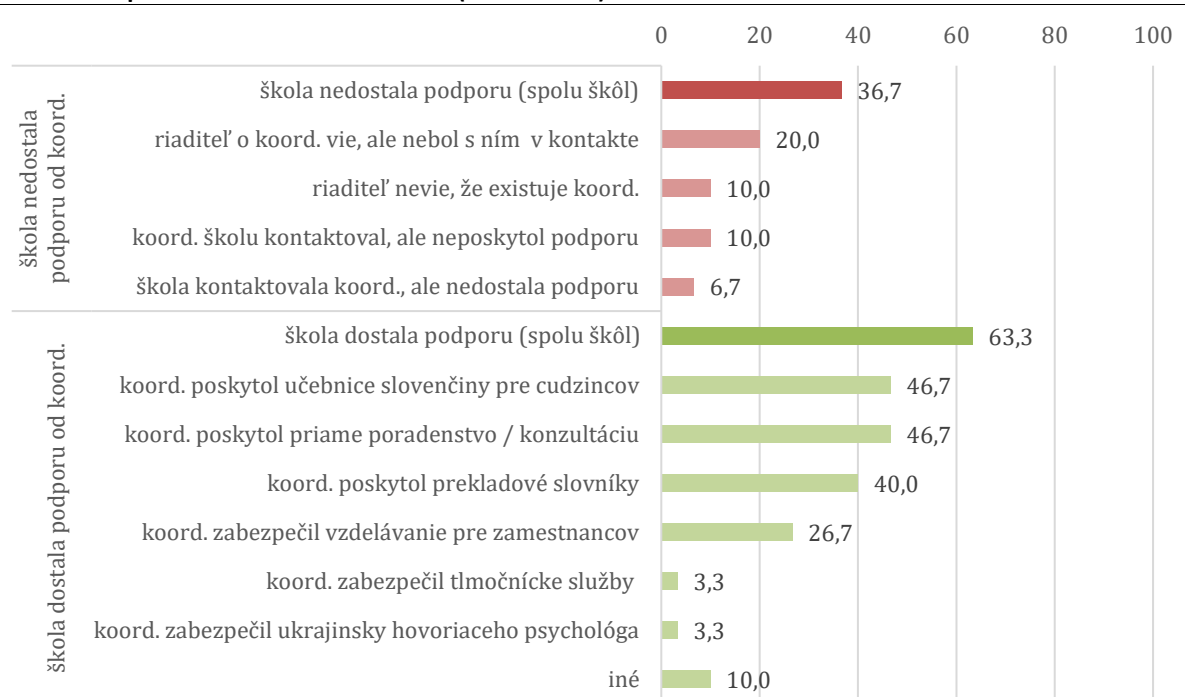
- V akých oblastiach ste potrebovali v tomto školskom roku podporu pri zabezpečení vzdelávania žiakov odídcov z Ukrajiny vo Vašej škole? Bez ohľadu na to, či ste túto podporu dostali alebo sa Vám ju podarilo zabezpečiť. (N = 608)
- Odpovede na otázku: V akých oblastiach sa Vám podpora v tomto školskom roku skutočne podarilo zabezpečiť? (N = 608)

a poradenstvo pre školy¹². Súčasťou ich pôsobenia je aj sprostredkovanie tlmočenia alebo psychologických služieb v ukrajinskom jazyku¹³.

Riaditeľov a riaditeľiek sme sa v riadených rozhovoroch pýtali, či boli s koordinátorom alebo koordinátorkou v kontakte a prípadne akú podporu ich škole táto osoba poskytla (graf 7). **Takmer dve tretiny (63,3 %) navštívených škôl podporu zo strany regionálneho koordinátora či koordinátorky dostali.** Takmer polovici všetkých navštívených škôl (46,7 %) poskytol koordinátor či koordinátorka učebnice slovenčiny ako cudzieho jazyka a rovnakej časti (46,7 %) priame poradenstvo alebo konzultácie. Okrem toho dostali školy od týchto osôb prekladové slovníky (40 %) a v necelej štvrtine všetkých navštívených škôl (26,7 %) zabezpečili koordinátori a koordinátorky aj vzdelávanie pre zamestnancov. Tlmočnicke služby alebo psychologickú podporu v ukrajinskom jazyku dostala jedna škola (3,3 %).

Viac ako tretina (36,7 %) škôl podporu od regionálneho koordinátora či koordinátorky nedostala. V 3 školách (10 %) riaditelia alebo riaditeľky nevedeli o existencii koordinátorov. V pätine (20 %) zo všetkých navštívených škôl riaditelia o regionálnych koordinátoroch vedeli, no do času konania riadeného rozhovoru s nimi neboli v kontakte. Časť (10 %) riaditeľov a riaditeľiek uviedla, že koordinátor školu kontaktoval, ale do času konania rozhovoru jej neposkytol podporu a ďalšia časť (6,7 %) riaditeľov kontaktovala koordinátora, no zatiaľ od neho nedostala podporu.

Graf 7: Podpora od koordinátora NIVAM (% riaditeľov)¹⁴

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi)

¹² Viac informácií o projekte tu: <https://nivam.sk/podpora-cudzincov/>

¹³ Informácie z neformálnych rozhovorov s koordinátorkou pre Bratislavský kraj, členkou Tímu podpory pre Ukrajinu v rámci Centra poradenstva a prevencie Bratislava III a koordinátormi projektu na začleňovanie detí z Ukrajiny v Bratislave, ktorý realizuje Inklucentrum.

¹⁴ Odpovede na otázku: Na regionálnej úrovni pôsobia aj koordinátori podpory pri začleňovaní žiakov z Ukrajiny v rámci projektu Národného inštitútu vzdelávania a mládeže (NIVAM). Kontaktoval Vás regionálny koordinátor a dostali ste od neho nejakú podporu? (N = 30)

5 JAZYKOVÁ PODPORA

Kľúčovým nástrojom podpory detí a mladých ľudí s cudzineckým pôvodom je pomoc pri prekonávaní jazykovej bariéry. Bez dostatočnej znalosti štátneho či vyučovacieho jazyka nemajú tieto deti a mladí ľudia plnohodnotný prístup k vzdelávaniu a zároveň pre nich môže byť náročné nadväzovať vzťahy s rovesníkmi z prijímajúcej krajiny. V tematickej inšpekcii sme preto zisťovali, aké aktivity realizovali školy na to, aby si žiaci a žiačky dokázali osvojiť slovenčinu. Zároveň sme sa triednych učiteľov a učiteliek pýtali, aké nástroje používali v rámci výučby, aby jazykovú bariéru zmiernili. Okrem toho sme prostredníctvom hodnotenia učiteľov a učiteliek orientačne zisťovali úroveň ovládania slovenského jazyka žiakov a žiačok z Ukrajiny.

5.1 Jazyková úroveň žiakov a žiačok z Ukrajiny

Tematická inšpekcia neumožňovala objektívne vyhodnotiť úroveň slovenčiny žiakov a žiačok z Ukrajiny (napríklad prostredníctvom štandardizovaných testov). Aspoň orientačnú informáciu však poskytujú riadené rozhovory s triednymi učiteľmi a učiteľkami, ktoré sme požiadali, aby zhodnotili jazykovú úroveň žiakov a žiačok z Ukrajiny. **Výsledky ukázali, že jazyková úroveň sa medzi deťmi z Ukrajiny do veľkej miery líšila, no v prípade väčšiny žiakov a žiačok zrejme nedosahovala úroveň, ktorá by im umožnila plnohodnotne sa zapájať do vzdelávania.**

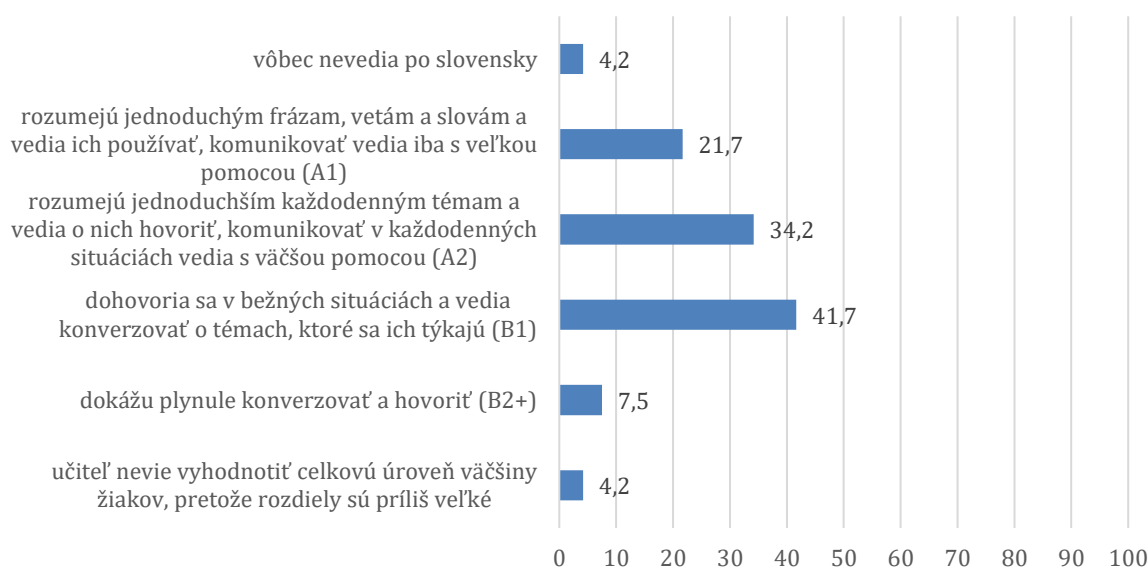
Až tri štvrtiny (75,6 %) učiteľov a učiteliek uviedli, že jazyková úroveň sa medzi žiakmi z Ukrajiny líšila. Na rovnakej úrovni ovládali títo žiaci slovenčinu len podľa 17,6 % učiteľov. Výučba v takto jazykovo heterogénnom prostredí mohla pre učiteľov a učiteľky znamenať ešte vyššie pracovné nároky.

Triednych učiteľov a učiteľky sme tiež požiadali, aby ohodnotili úroveň slovenčiny **väčšiny** žiakov a žiačok z Ukrajiny v ich triede (graf 8). **Viac ako polovica (57,2 %) učiteľov hodnotila, že v oblasti komunikácie a konverzácie spadá väčšina ich žiakov z Ukrajiny do najnižších úrovní (A1 a A2).** Podľa viac ako pätiny (22,2 %) vyučujúcich väčšina týchto detí rozumela jednoduchým frázam, vetám a slovám a vedeli ich používať, no komunikovať dokázali iba s veľkou pomocou (A1). Približne tretina (35,0 %) učiteľov a učiteliek uviedla, že väčšina detí rozumela jednoduchším každodenným témam a vedela o nich hovoriť, no komunikovať v každodenných situáciách vedela iba s väčšou pomocou (A2).

Nezanedbateľná časť vyučujúcich (42,7 %) však hodnotila, že väčšina žiakov a žiačok z Ukrajiny sa dohovorila v bežných situáciách a vedela konverzovať o témach, ktoré sa ich týkajú. To približne zodpovedá jazykovej úrovni B1.

Plynule konverzovať a hovoriť (B2) dokázala väčšina žiakov len podľa 7,7 % vyučujúcich. O tom, že by väčšina žiakov vôbec nevedela po slovensky, informovalo len 4,3 % učiteľov a učiteliek.

Graf 8: Hodnotenie úroveň slovenčiny väčšiny žiakov z Ukrajiny v triede (% učiteľov)¹⁵

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s triednymi učiteľmi)

5.2 Výučba slovenčiny a ďalšie aktivity na podporu osvojenia si slovenského jazyka

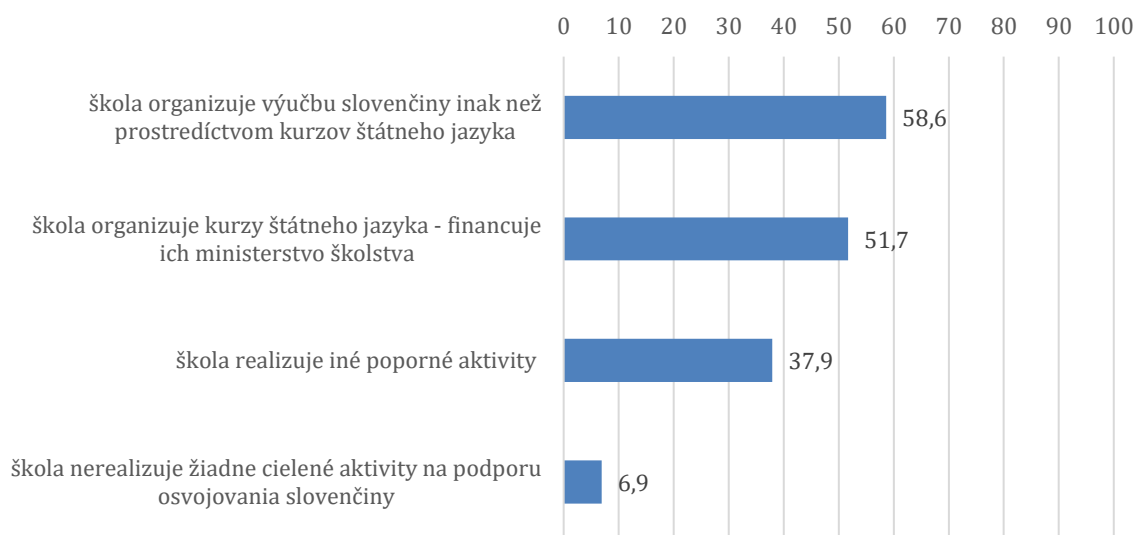
Hlavným nástrojom na odstránenie jazykovej bariéry je bezpochyby výučba slovenčiny ako cudzieho jazyka. Tú mohli školy realizovať predovšetkým prostredníctvom kurzov štátneho jazyka pre deti cudzincov, ktoré financoval štát, prípadne mohli na výučbu slovenčiny využiť aj iné nástroje (napríklad záujmové útvary, doučovanie a podobne). V dotazníkovom zisťovaní sme sa zamerali špecificky na organizáciu kurzov štátneho jazyka. V riadených rozhovoroch sme medzi riaditeľmi a riaditeľkami zisťovali aj to, či prípadne zabezpečovali výučbu slovenčiny inými prostriedkami.

Z dotazníka vyplynulo, že v školskom roku 2021/2022 kurzy štátneho jazyka organizovala viac ako polovica (54,3 %) škôl, ktoré mali žiakov z Ukrajiny. V školskom roku 2022/2023 to však už bola menej ako tretina (31,4 %) škôl. V menšej miere tieto kurzy organizovali školy, ktoré mali najmenej (1 – 5) žiakov z Ukrajiny. V minulom roku to bolo 41 % a v tomto roku 22 % škôl s najnižším zastúpením žiakov z Ukrajiny. Podrobnejšie údaje obsahuje *Priebežná správa* (ŠŠI – CVA, 2022).

Spomedzi vybraných 30 škôl, v ktorých sme realizovali dodatočný zber údajov, realizovala kurzy štátneho jazyka viac ako polovica (51,7 %). Ešte väčšia časť riaditeľov a riaditeľiek (58,6 %) však informovala o tom, že **výučbu slovenčiny v škole zabezpečovala (aj) iným spôsobom, a to vo forme doučovania alebo krúžkovej činnosti.** Viac ako tretina (37,9 %) zúčastnených osôb v riaditeľských rozhovoroch medzi nástrojmi podpory uvádzala aj **socializačné aktivity**, akými sú účasť na kultúrnych, triednických a školských podujatiach, výletoch, v školskom klube detí a podobne. Len dve školy uviedli, že na podporu osvojenia si slovenčiny nerealizovali žiadne aktivity (graf 9).

¹⁵ Odpovede na otázku: Ako by ste ohodnotili úroveň slovenčiny väčšiny žiakov z Ukrajiny vo Vašej triede? (N = 117)

Graf 9: Realizácia aktivít na osvojenie slovenčiny (% riaditeľov)¹⁶

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi)

Tieto zistenia naznačujú, že časť škôl zrejme organizovala výučbu slovenského jazyka inak ako prostredníctvom kurzov štátneho jazyka, ktoré financovalo ministerstvo školstva. Jedným z dôvodov mohli byť ťažkosti spojené s organizáciou kurzov, ktoré sme mapovali v dotazníkovom prieskume (graf 10). Ukázalo sa, že žiadne problémy pri organizácii kurzov štátneho jazyka nezaznamenala približne tretina (34,6 %) škôl. Približne rovnaká časť škôl (32,5 %) však mala problémy s nedostatkom učebných materiálov (učebnice a podobe). Viac ako štvrtina (26,7 %) škôl mala problémy s tým, že kurzy sa realizovali v popoludňajších hodinách a pätina (19,4 %) škôl zápasila s nezaujmom žiakov a ich rodičov. Podrobnejšie údaje možno nájsť aj v *Priebežnej správe* (ŠŠI – CVA, 2022).

Graf 10: Problémy škôl pri realizácii kurzov štátneho jazyka (% riaditeľov)¹⁷

Zdroj: ŠŠI (prieskum medzi riaditeľmi)

¹⁶ Odpovede na otázku: Realizovali ste v tomto školskom roku nejaké aktivity, prostredníctvom ktorých by si žiaci z Ukrajiny mohli osvojiť slovenčinu? (N = 29)

¹⁷ Odpovede na otázku: Zaznamenali ste pri realizácii kurzov štátneho jazyka nejaké problémy? (N = 191)

5.3 Účasť na aktivitách

Z plošného dotazníka vyplynulo, že ak školy jazykový kurz organizovali, zväčša sa na ňom zúčastnili všetci alebo takmer všetci žiaci z Ukrajiny (70,2 %). V prípade pätiny (22 %) škôl to bola väčšina žiakov z Ukrajiny. Len minimum škôl uviedlo, že kurzy štátneho jazyka navštevovala približne polovica žiakov (4,7 % škôl), menšia časť žiakov (2,1 % škôl) alebo takmer nikto (1 % škôl). Údaje detailnejšie zhŕňa *Priebežná správa* (ŠŠI – CVA, 2022).

Trochu odlišný obraz ukázali riadené rozhovory s riaditeľmi a riaditeľkami vybraných škôl. Z nich vyplynulo, že len na tretine (35,7 %) škôl sa na jazykových aktivitách zúčastnili všetci žiaci a žiačky. Podľa približne polovice (53,3 %) riaditeľov a riaditeľiek sa kurzov nezúčastňovali všetky deti preto, že o ne nemali záujem a podľa viac ako štvrtiny (28,6 %) nie všetky deti kurz potrebovali.

5.4 Nástroje na prekonávanie jazykovej bariéry počas vyučovania

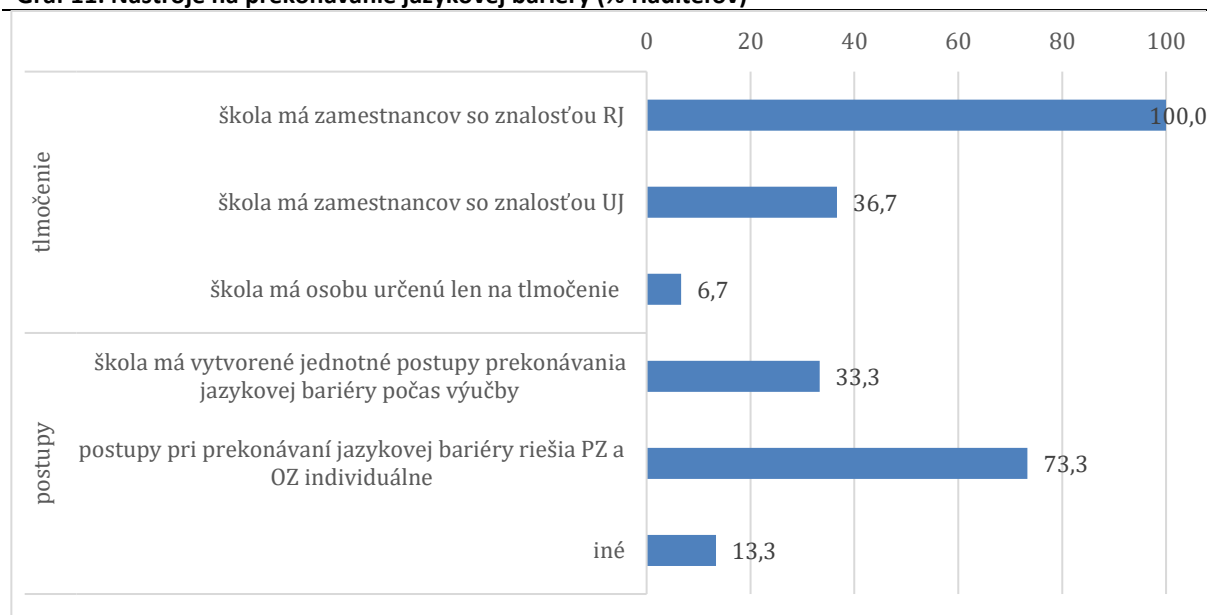
Okrem výučby slovenského jazyka je potrebné pre žiakov a žiačky zabezpečiť podporu pri zmierňovaní jazykovej bariéry počas výučby. Ako ukazujú aj výsledky rozhovorov s učiteľmi a učiteľkami, deti z Ukrajiny zrejme neovládali slovenčinu na takej úrovni, aby sa dokázali plnohodnotne zapájať do vyučovacieho procesu a mohli si osvojovať učivo napríklad aj v predmetoch s náročnejšou odbornou terminológiou. Podpora s prekonávaním jazykovej bariéry môže zahŕňať napríklad dvojjazyčné učebné materiály, tlmočenie a podobne.

V rámci riadených rozhovorov v navštívených školách sme preto medzi riaditeľmi a riaditeľkami zisťovali, či škola disponovala nejakými nástrojmi na prekonávanie jazykovej bariéry. Medzi triednymi učiteľmi a učiteľkami sme zase zisťovali, aké konkrétne stratégie využívali na svojich hodinách.

Výsledky naznačili, že pri prekonávaní jazykovej bariéry si museli učitelia a učiteľky najčastejšie pomôcť sami. Takmer tri štvrtiny (73,3 %) riaditeľov uviedli, že prekonávanie jazykovej bariéry riešili pedagogickí a odborní zamestnanci individuálne. Jednotné postupy alebo odporúčania na to, ako majú učitelia prekonávať jazykovú bariéru, mala vytvorené tretina (33,3 %) navštívených škôl (graf 11).

Hoci značná časť riaditeľov a riaditeľiek informovala, že na škole pôsobila osoba so znalosťou ukrajinského (36,7 %) alebo ruského jazyka (100,0 %), osoby určené výlučne na tlmočenie mali len v dvoch (6,7 %) školách. V ostatných prípadoch riaditelia informovali, že išlo o pedagogických, odborných aj nepedagogických zamestnancov. Aj keď riaditelia a riaditeľky na doplňujúce otázky obyčajne odpovedali, že tieto osoby sú k dispozícii všetkým žiakom a počas celého vyučovania, pre iné pracovné povinnosti možno zrejme len ťažko predpokladať, že by dokázali napríklad tlmočiť počas hodín iných vyučujúcich.

Graf 11: Nástroje na prekonávanie jazykovej bariéry (% riaditeľov)¹⁸

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi)

Na nedostatky využívaných nástrojov na prekonávanie jazykovej bariéry upozornili aj riadené rozhovory s učiteľmi a učiteľkami (graf 12). Ukázalo sa, že rolu tlmočníkov na seba najčastejšie (57,5 %) brali iní žiaci z Ukrajiny. Takýto postup prináša viaceré riziká. Preklad nemusí byť presný, pre tlmočiacich žiakov môže ísť o záťaž, ktorá je na úkor ich vlastného učenia sa, a nie vo všetkých situáciách je možné alebo vhodné, aby tlmočil žiak.

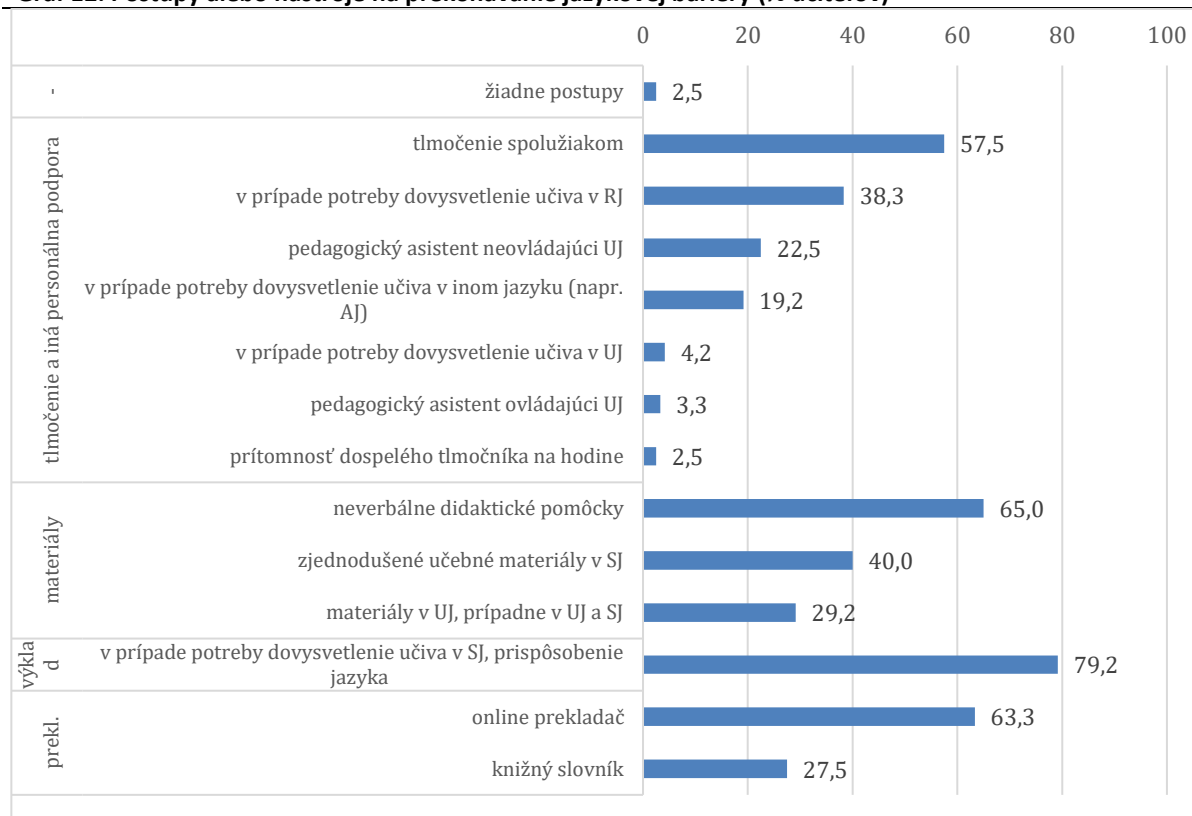
Len minimum učiteľov sa pri prekonávaní jazykovej bariéry mohlo oprieť o podporu kolegov ovládajúcich ukrajinský jazyk, či už išlo o pedagogického asistenta (3,3 %) alebo tlmočníka (2,5 %). Viac ako pätina (22,5 %) učiteľov mala k dispozícii pedagogického asistenta, ktorý neovládal ukrajinčinu.

Ruštinu v prípade potreby na dovysvetlenie učiva využila viac ako tretina (38,3 %) triednych učiteľov a učiteľiek. V inom pomocnom jazyku, ako napríklad v angličtine, učivo vysvetlila necelá pätina (19,2 %) učiteľov. Ukrajinčinu dokázala použiť len veľmi malá časť (4,2 %) učiteľov.

Najčastejším nástrojom pri prekonávaní jazykovej bariéry počas výučby bolo prispôsobovanie slovenského výkladu (79,2 %). Značná časť vyučujúcich využívala aj upravené učebné materiály – neverbálne didaktické pomôcky (65,0 %), zjednodušené učebné materiály v slovenskom jazyku (40,0 %) či materiály v ukrajinčine alebo ukrajinsko-slovenské (29,2 %). Žiaci a žiačky tiež mohli počas výučby využívať online prekladače (63,3 %) alebo knižné slovníky (27,5 %).

¹⁸ Odpovede na otázku: Máte v škole nejaké nástroje, prostredníctvom ktorých môžu pedagogickí a odborní zamestnanci prekonávať pri práci so žiakmi z Ukrajiny jazykovú bariéru? (N = 30)

Graf 12: Postupy alebo nástroje na prekonávanie jazykovej bariéry (% učiteľov)¹⁹

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s triednymi učiteľmi)

6 PODPORA V OBLASTI UČENIA SA

Žiaci a žiačky z Ukrajiny tvoria skupinu, ktorá má špecifické vzdelávacie potreby. Nielenže neovládajú vyučovací jazyk, ale **vzhľadom na to, že sa vzdelávali v inom vzdelávacom systéme a podľa odlišného vzdelávacieho programu, majú aj rozdielnu úroveň vedomostí a zručností. Na prekonanie rozdielov vo vedomostiach a zručnostiach je preto potrebná podpora.** V tematickej inšpekcii sme sa zamerali na to, aké nástroje školy v tejto oblasti využívali.

Na poskytovanie podpory v oblasti učenia sa sme sa zamerali v dotazníkovom prieskume medzi riaditeľkami a riaditeľmi, v riadených rozhovoroch s riaditeľmi a učiteľmi vo vybraných školách a na podporu počas vyučovania sme sa pýtali aj samotných žiakov a žiačok. Sledovali sme úpravu učebného plánu a vzdelávacieho obsahu, realizáciu dodatočnej podpory vo forme doučovania, ako aj prístup vyučujúcich k žiakom a žiačkam počas vyučovacích hodín.

6.1 Doučovanie a úprava učebného plánu a vzdelávacieho obsahu

Tematická inšpekcia ukázala, že doučovanie či úpravy učebného plánu a vzdelávacieho obsahu realizovali školy skôr v menšej miere.

Dotazníkový prieskum ukázal, že medzi pomerne často využívané nástroje podpory v oblasti učenia sa patrilo predovšetkým doučovanie. To realizovali takmer dve tretiny (60,9 %) škôl so žiakmi a žiačkami z Ukrajiny. Zväčša však zrejme nešlo o opatrenie, ktoré bolo špecificky určené pre žiakov a žiačky z Ukrajiny. Takmer dve tretiny (62,4 %) týchto škôl realizovali doučovanie pre slovenských aj

¹⁹ Odpovede na otázku: Keď učíte vo Vašej triede, využívate nejaké postupy alebo nástroje, prostredníctvom ktorých prekonávate jazykovú bariéru? (N = 120)

ukrajinských žiakov. Takmer štvrtina (23,5 %) škôl doučovanie uskutočňovala výhradne pre žiakov z Ukrajiny a 14,1 % výhradne pre vybraných žiakov z Ukrajiny (napr. tých, čo zostávajú v učive).

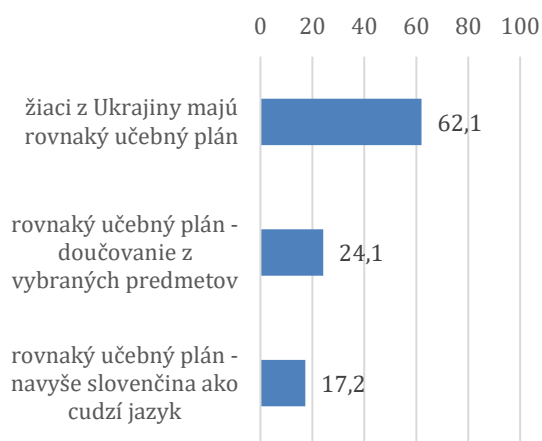
Zároveň sa na doučovaní podľa týchto údajov často nezúčastňovali všetci žiaci a žiačky z Ukrajiny. Väčšina alebo všetci žiaci a žiačky z Ukrajiny sa zúčastňovali doučovania na viac ako polovici škôl, ktoré doučovanie realizovali (v 32,2 % školách sa na doučovaní zúčastňovali všetci žiaci z Ukrajiny, v 24,6 % väčšina). Viac ako desatina (11,9 %) škôl uviedla, že na doučovaní sa zúčastňovala približne polovica žiakov z Ukrajiny a **podľa viac ako štvrtiny (28,1 %) škôl to bola menšia časť žiakov**. Len minimum (3,2 %) škôl uviedlo, že na doučovaní sa nezúčastňoval takmer nikto (podrobnejšie v *Priebežnej správe*, ŠŠI – CVA, 2022).

Údaje vyzbierané vo vybraných školách poukázali na to, že v týchto školách sa doučovanie realizovala ešte v nižšej miere (graf 13). Len približne štvrtina riaditeľov a riaditeľiek (24,1 %) uviedla, že žiaci a žiačky z Ukrajiny majú navyše doučovanie vo vybraných predmetoch. Vo väčšine prípadov išlo o doučovanie zo slovenského jazyka a literatúry. Niektoré školy realizovali doučovanie v predmetoch podľa potreby žiakov. Vyskytlo sa aj doučovanie z prvouky.

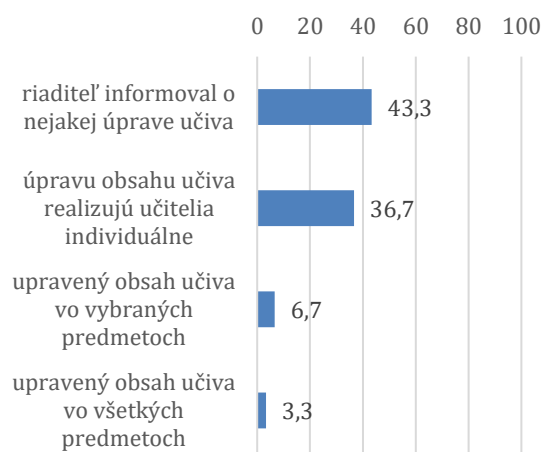
Dotazníkové zisťovanie medzi žiačkami a žiakmi z Ukrajiny na vybraných školách zase ukázalo, že približne polovica (50,5 %) z nich sa nikdy nestretla s tým, aby im učiteľ vysvetlil učivo na doučovaní, ak niečomu nerozumeli na vyučovacej hodine. Pravidelné doučovanie (každý alebo takmer každý deň) absolvovala približne pätina (19,7 %) týchto žiakov a žiačok.

Výrazne menej využívaným nástrojom bola úprava učebného plánu. Z výsledkov dotazníkového prieskumu vyplynulo, že na väčšine škôl (86,2 %) nemali žiaci a žiačky z Ukrajiny upravený učebný plán. Vo väčšej miere pritom mali učebný plán upravený školy s nižším počtom týchto žiakov. Zatiaľ čo spomedzi škôl s najnižším počtom žiakov a žiačok z Ukrajiny (1 až 5) malo upravený učebný plán 14 %, v prípade škôl s 20 a viac týmito žiakmi a žiačkami to bolo len 4,6 %. Dôvodom mohlo byť, že vyšší počet detí z Ukrajiny kládol zvýšené nároky na priestorové aj personálne kapacity škôl, v dôsledku čoho bolo pre tieto školy náročnejšie upravovať učebný plán. Podrobnejšie údaje obsahuje *Priebežná správa* (ŠŠI – CVA, 2022).

Relatívne nízku mieru úpravy učebného plánu potvrdili aj riadené rozhovory s riaditeľmi a riaditeľkami vybraných škôl (graf 13). Rovnaký učebný plán mali žiaci a žiačky na takmer dvoch tretinách (62,1 %) škôl. Na necelej päťtine (17,2 %) škôl informovali riaditelia a riaditeľky o tom, že žiačky a žiaci z Ukrajiny mali rovnaký učebný plán, no navyše mali výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka a ako uvádzame aj vyššie, na necelej štvrtine (24,1 %) mali navyše doučovanie.

Graf 13: Úprava učebného plánu (% riaditeľov)²⁰

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi)

Graf 14: Úprava obsahu učiva (% riaditeľov)²¹

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi)

V riadených rozhovoroch sme sa detailnejšie zamerali aj na otázku úpravy učebného obsahu. O nejakej úprave obsahu učiva informovali riaditelia a riaditeľky na necelej polovici (43,3 %) škôl (graf 14). Najčastejšie pritom za tieto úpravy zodpovedali jednotliví učitelia a učiteľky (36,7 % zo všetkých navštívených škôl, teda na 84,6 % škôl, ktoré o takejto úprave informovali). Len v dvoch (6,7 %) navštívených školách mali žiaci a žiačky z Ukrajiny upravený obsah vo vybraných predmetoch a len v jednej z navštívených škôl (3,3 %) vo všetkých predmetoch.

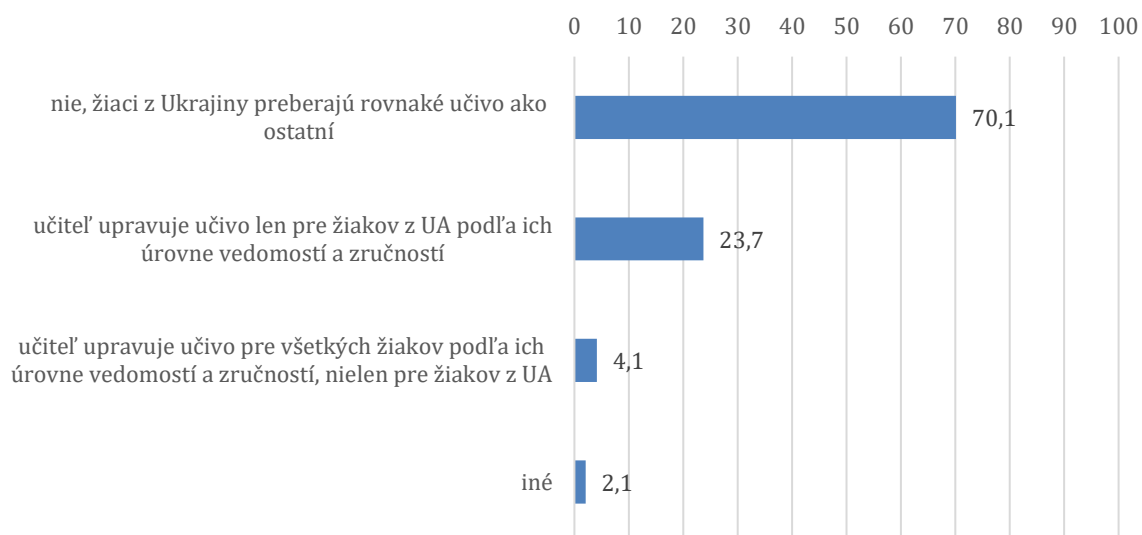
Podrobnejšie informácie o tom, akým spôsobom k úprave učiva pristupovali učitelia a učiteľky, ponúkajú výsledky riadených rozhovorov s touto skupinou (graf 15). Tie naznačujú relatívne nízku mieru úpravy vzdelávania pre žiakov a žiačky z Ukrajiny.

Viac ako dve tretiny (70,1 %) triednych učiteľov a učiteľiek uviedli, že žiaci z Ukrajiny preberali rovnaké učivo ako ostatní žiaci a len necelá štvrtina (23,7 %) vyučujúcich upravovala učivo výlučne pre žiakov a žiačky z Ukrajiny podľa ich úrovne vedomostí a zručností. Len minimum (4,1 %) vyučujúcich uviedlo, že upravovali učivo pre všetkých žiakov podľa ich úrovne vedomostí a zručností, nielen pre žiakov z Ukrajiny. V rámci možnosti iné dvaja učitelia (2,1 %) uviedli, že upravili len obsah slovenského jazyka a literatúry.

²⁰ Odpovede na otázku: Majú žiaci z Ukrajiny upravený učebný plán alebo obsah učiva oproti ostatným žiakom? Ak áno, viete povedať, v čom? (N = 29)

²¹ Odpovede na otázku: Majú žiaci z Ukrajiny upravený učebný plán alebo obsah učiva oproti ostatným žiakom? Ak áno, viete povedať, v čom? (N = 30)

Graf 15: Úprava obsahu učiva (% učiteľov)²²

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s triednymi učiteľmi)

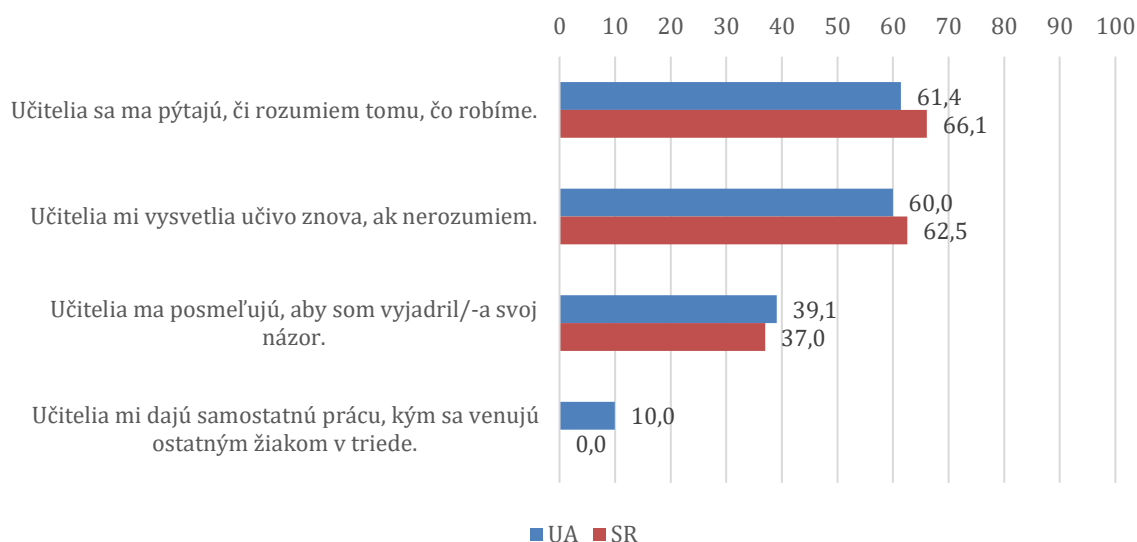
6.2 Podpora žiakov z Ukrajiny na vyučovaní

Dôležitý zdroj informácií o tom, akú podporu dostávali počas vyučovania žiaci a žiačky z Ukrajiny, poskytujú aj žiacke dotazníky. Z nich vyplynulo, že **učitelia sa žiakom z Ukrajiny venovali približne v rovnakej miere ako ostatným žiakom (graf 16)**. Viac ako polovica žiakov z Ukrajiny uviedla, že učitelia sa ich na každej alebo takmer každej hodine pýtali, či rozumejú tomu, čo robia (61,4 %; medzi ostatnými žiakmi to bolo 66,1 %) a že im učitelia vysvetlili učivo znova, ak nerozumeli (60 %; medzi ostatnými žiakmi to bolo 62,5 %). Výrazne menej žiakov sa stretlo s tým, že učitelia ich pravidelne posmeľovali, aby vyjadrili svoj názor (39,1 %; medzi ostatnými žiakmi to bolo 37,0 %).

Len každý desiaty (10 %) žiak z Ukrajiny uviedol, že učitelia mu na každej alebo takmer každej hodine dali samostatnú prácu, kým sa venovali ostatným žiakom v triede (ostatných žiakov sme sa v dotazníkoch túto otázku nepýtali).

²² Odpovede na otázku: Majú žiaci z Ukrajiny vo Vašej triede na predmetoch, ktoré ich učíte, upravený obsah učiva? (N = 97)

Graf 16: Aktivity učiteľov na hodinách (% žiakov z Ukrajiny a spolužiakov)²³

Zdroj: ŠŠI (prieskum medzi žiakmi z Ukrajiny a spolužiakmi žiakov z Ukrajiny)
Poznámka: Odpoveď na každej hodine alebo takmer na každej hodine

7 PODPORA V OBLASTI DUŠEVNÉHO ZDRAVIA

Ďalšou kľúčovou oblasťou je podpora duševného zdravia. Žiaci a žiačky s migrantským pôvodom, zvlášť, pokiaľ prichádzajú z vojnových oblastí, sa mohli stretnúť s traumatizujúcimi udalosťami a v súvislosti s presídlením čelia zvýšenému stresu a záťažovým situáciám. Preto je dôležité, aby prijímajúce krajiny pre deti a mladých ľudí na úteku pred vojnou zabezpečili včasnú a kvalitnú psychologickú podporu. Ideálny priestor pre to poskytujú práve školy, ktoré navštevuje veľká časť týchto detí.

Podpore v oblasti duševného zdravia pre žiakov a žiačky z Ukrajiny sme sa venovali v dotazníkovom prieskume aj v riadených rozhovoroch vo vybraných školách. Ako uvádzame v kapitole venovanej potrebám škôl, zabezpečenie psychologickej podpory pre žiakov a žiačky z Ukrajiny považovala za potrebné značná časť zúčastnených osôb. V riadených rozhovoroch s riaditeľmi a riaditeľkami sme zisťovali aj to, či škola deťom žiakom a žiačkam z Ukrajiny takúto podporu poskytovala.

Výrazná väčšina (93,3 %) riaditeľov a riaditeľiek uviedla, že ich škola deťom z Ukrajiny nejakú formu podpory v oblasti duševného zdravia poskytovala. Len dve školy (6,7 %) takúto podporu neposkytovali (graf 17).

Najčastejšie (85,2 %) išlo o všeobecné programy na podporu duševného zdravia a wellbeingu, ktoré sa organizovali v rámci celej triedy alebo celej školy. Tieto programy zväčša neboli špecificky zamerané na deti s cudzineckým pôvodom a venovali sa napríklad podpore priaznivej klímy v triede,

²³ Odpovede na otázky:

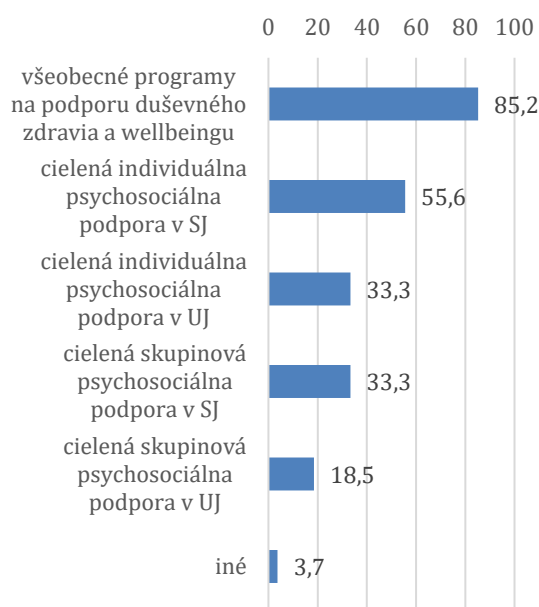
- Približne ako často robia učítelia na hodinách tieto aktivity? Učítelia sa ma pýtajú, či rozumiem tomu, čo robíme. Dotazník pre žiakov z Ukrajiny (N = 412) a dotazník pre spolužiakov (N = 3 869)
- Približne ako často robia učítelia na hodinách tieto aktivity? Učítelia mi vysvetlia učivo znova, ak nerozumiem. Dotazník pre žiakov z Ukrajiny (N = 412) a dotazník pre spolužiakov (N = 3 869)
- Približne ako často robia učítelia na hodinách tieto aktivity? Učítelia ma posmeľujú, aby som vyjadril/-a svoj názor. Dotazník pre žiakov z Ukrajiny (N = 412) a dotazník pre spolužiakov (N = 3 869)
- Približne ako často robia učítelia na hodinách tieto aktivity? Učítelia mi dajú samostatnú prácu, kým sa venujú ostatným žiakom v triede. Dotazník pre žiakov z Ukrajiny (N = 412), spolužiakov sme sa túto otázku nepýtali

uťožovaniu sociálnych vzťahov, či kyberšikane. Môže byť teda otázne, nakoľko takéto programy dokázali naplniť špecifické potreby detí na úteku pred vojnou.

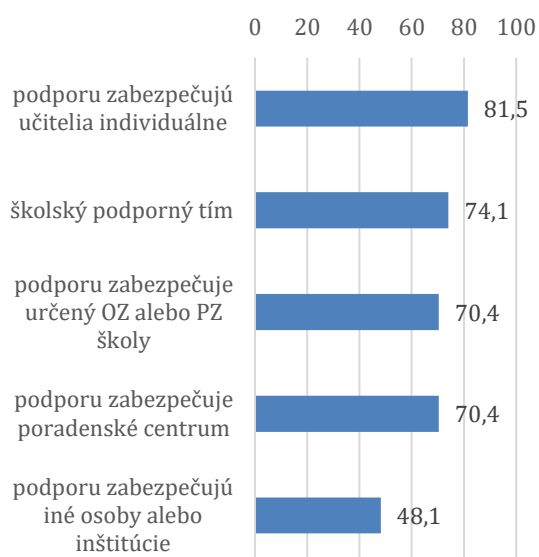
Pokiaľ školy realizovali cieľnú psychologickú podporu, najčastejšie prebiehala v slovenskom jazyku.

Individuálnu psychosociálnu podporu v slovenčine realizovala asi polovica (55,6 %) navštívených škôl a skupinovú tretina (33,3 %). V ukrajinskom jazyku zabezpečila pre žiakov a žiačky z Ukrajiny individuálnu podporu tretina škôl (33,3 %) a skupinovú necelá pätina (18,5 %).

Graf 17: Aktivity na podporu v oblasti psychického zdravia (% riaditeľov)²⁴

Graf 18: Subjekty zabezpečujúce podporu v oblasti psychického zdravia (% riaditeľov)²⁵

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi)

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi)

Podporu v oblasti duševného zdravia zabezpečovali najmä učitelia a učiteľky (81,5 % škôl), školské podporné tímy (74,1 %), centrum poradenstva a prevencie (70,4 %) či špeciálne určený zamestnanec alebo zamestnankyňa školy (70,4 %). Údaje zhrňa graf 18. V prípade personálu školy najčastejšie išlo o školského psychológa, školského špeciálneho pedagóga, pedagogického asistenta a výchovného poradcu. V prípade niektorých škôl sa na podpore podieľal aj ďalší školský personál, ako napríklad kariérový poradca, sociálny pedagóg, triedny učiteľ, riaditeľ školy, či koordinátor prevencie alebo koordinátor projektu Školy podporujúcej zdravie.

Externé osoby či inštitúcie pomáhali pri zabezpečovaní psychosociálnej podpory len necelaj polovici (48,1 %) navštívených škôl. Riaditeľky a riaditelia špecifikovali, že išlo o ukrajinské psychologičky, či viaceré neštátne organizácie (napríklad Ukrajinska Spilka, Človek v ohrození, Centrum inkluzívneho vzdelávania – Inkluscentrum, Lepšie Vráble, V.I.A.C. – Inštitút pre podporu a rozvoj mládeže).

Do podpory sa zapojili aj verejné alebo štátne organizácie, ako napríklad kontaktné miesto pre cudzincov Blue Dot COMIN, Národný inštitút vzdelávania a mládeže (NIVAM, zabezpečil pre žiakov z Ukrajiny dve ukrajinské psychologičky a jednu logopedičku z Ukrajiny), centrum poradenstva a

²⁴ Odpovede na otázku o akú podporu ide, ak škola poskytuje žiakom z Ukrajiny nejakú podporu v oblasti psychického zdravia. (N = 27)

²⁵ Odpovede na otázku kto zabezpečuje podporu, ak škola poskytuje žiakom z Ukrajiny nejakú podporu v oblasti psychického zdravia. (N = 27)

prevencie (CPP), regionálne centrum podpory učiteľov, Katolícka univerzita v Ružomberku, či polícia alebo Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny.

8 VZŤAHY MEDZI ŽIAKMI Z UKRAJINY A ICH SPOLUŽIAKMI

Napokon je kľúčovou oblasťou pre celkové úspešné začlenenie žiakov z Ukrajiny do vzdelávania oblastí socializácie. **V tematickej inšpekcii sme sa špecificky zamerali na to, ako prebiehala adaptácia žiakov a žiačok z Ukrajiny, aké vzťahy mali deti z Ukrajiny so svojimi spolužiakmi a spolužiačkami a aké aktivity realizovali školy na budovanie týchto vzťahov.**

Túto oblasť sme sledovali prostredníctvom riadených rozhovorov so zamestnankyňami a zamestnancami škôl a prostredníctvom žiackych dotazníkov. Zamerali sme sa pritom na obdobie adaptácie detí z Ukrajiny po príchode do školy (žiacke dotazníky), na kvalitu vzťahov medzi deťmi z Ukrajiny a ostatnými deťmi v škole (žiacke dotazníky a riadené rozhovory s riaditeľmi a triednymi učiteľmi) a zisťovali sme aj to, aké aktivity školy realizovali na to, aby podporovali dobré vzťahy v škole.

8.1 Adaptácia žiakov z Ukrajiny a aktivity na podporu vzťahov

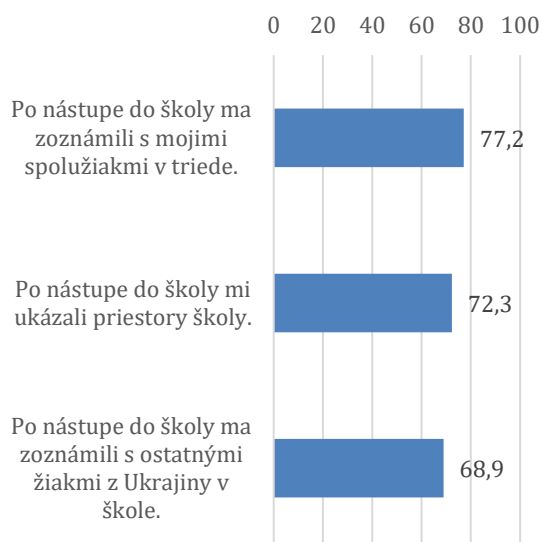
Žiaci a žiačky z Ukrajiny, ktorí začali navštevovať školy na Slovensku, prichádzali do nového a neznámeho prostredia. Preto bolo dôležité, aby im školy hneď po príchode pomohli s adaptáciou v novom prostredí a žiackom kolektíve a aj následne realizovali aktivity na podporu dobrých vzťahov v škole.

V dotazníku určenom pre žiakov a žiačky z Ukrajiny sme zisťovali, či boli po nástupe do školy oboznámení so školským kolektívom a priestorom školy. V dotazníku určenom pre ich spolužiakov a spolužiačky sme sa zase pýtali na to, či ich na príchod detí z Ukrajiny učitelia a učiteľky pripravovali.

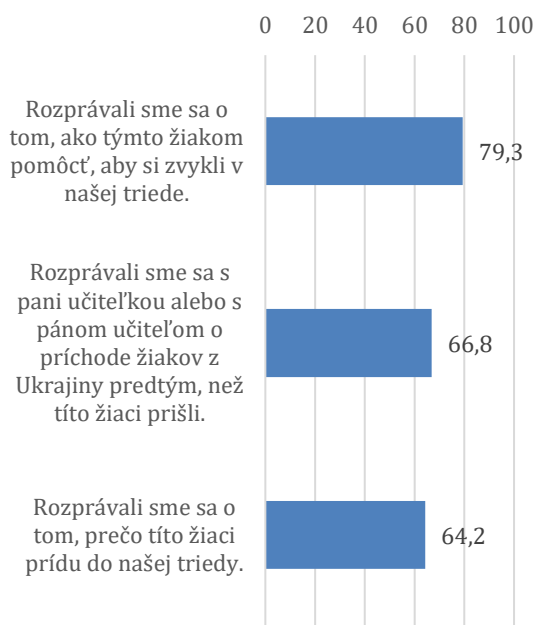
Výsledky ukázali, že väčšina detí z Ukrajiny dostala po nástupe do školy podporu pri oboznamovaní sa s novým prostredím (graf 19). Viac ako tri štvrtiny (77,2 %) uviedli, že po nástupe do školy ich zoznámili so spolužiakmi v triede. O čosi menej (68,9 %) z nich bolo zoznámených aj s ostatnými žiakmi a žiačkami z Ukrajiny v škole. Priestory školy ukázali takmer trom štvrtinám (72,3 %) žiakov a žiačok z Ukrajiny.

Výsledky dotazníka medzi spolužiakmi a spolužiačkami detí z Ukrajiny zase ukázali, že školy na príchod detí z Ukrajiny zväčša pripravovali ostatných žiakov a žiačky (graf 20). Viac ako tri štvrtiny (79,3 %) spolužiakov detí z Ukrajiny uviedli, že sa s vyučujúcimi rozprávali o tom, ako týmto žiakom pomôcť, aby si zvykli v ich triede. Dve tretiny (66,8 %) sa o príchode žiakov a žiačok z Ukrajiny rozprávali ešte pred ich príchodom a len o málo menej (64,2 %) aj o tom, prečo títo žiaci a žiačky prídu do triedy. Výsledky ale zároveň hovoria o tom, že tu bola nezanedbateľná skupina žiakov a žiačok, ktorá sa o príchode nových spolužiakov a spolužiačok nerozprávala.

Graf 19: Oboznámenie sa s novým prostredím v škole (% žiakov z Ukrajiny)²⁶

Graf 20: Príprava na príchod žiakov a žiačok z Ukrajiny (% spolužiakov žiakov z Ukrajiny)²⁷

Zdroj: ŠŠI (prieskum medzi žiakmi z Ukrajiny)

Zdroj: ŠŠI (prieskum medzi spolužiakmi žiakov z Ukrajiny)

Riadené rozhovory s riaditeľmi a triednymi učiteľmi sa komplexnejšie zamerali na to, aké aktivity školy realizovali na podporu budovania vzťahov v škole po príchode detí z iného kultúrneho aj jazykového prostredia. Riaditeľov a riaditeľiek sme sa pýtali na celoškolské programy či aktivity, zatiaľ čo medzi vyučujúcimi sme zisťovali, aké aktivity realizovali v triedach, kde pôsobili ako triedni učitelia či učiteľky.

Väčšina riaditeľov aj učiteľov uviedla, že realizovali aktivity na podporu budovania vzťahov a utvárania pozitívnej klímy v škole. No len v malej časti škôl sa realizovali aj programy, ktoré boli špecificky zacielené na začleňovanie detí z cudziny. Ako vyplynulo z riaditeľských rozhovorov, takéto preventívne programy realizovala len necelá pätina (17,2 %) zúčastnených škôl (graf 21). Zabezpečovali ich pritom zamestnanci a zamestnankyne školy, polícia, neziskové organizácie či poradenské zariadenie.

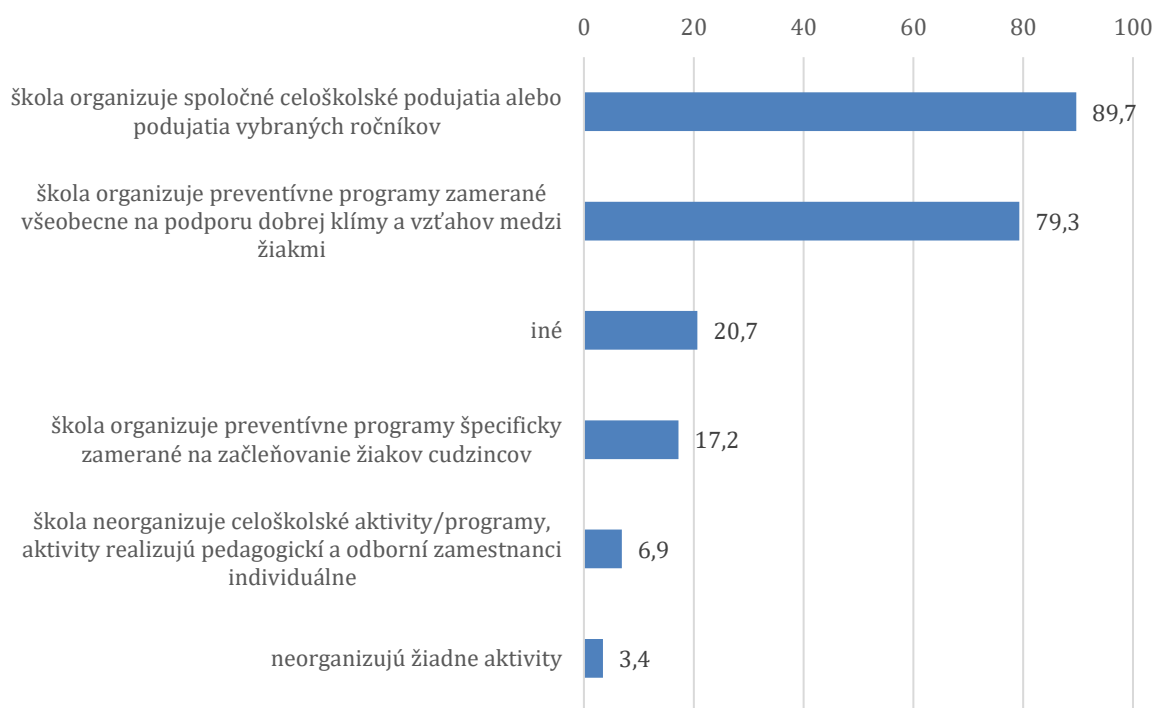
²⁶ Odpovede na otázky:

- Po nástupe do školy som mal možnosť oboznámiť sa s novým prostredím v škole. Po nástupe do školy mi ukázali priestory školy. (N = 412)
- Po nástupe do školy som mal možnosť oboznámiť sa s novým prostredím v škole. Po nástupe do školy ma zoznámili s mojimi spolužiakmi v triede. (N = 412)
- Po nástupe do školy som mal možnosť oboznámiť sa s novým prostredím v škole. Po nástupe do školy ma zoznámili s ostatnými žiakmi z Ukrajiny v škole. (N = 412)

²⁷ Odpovede na otázky:

- Ako vás pripravovali učitelia na príchod žiakov z Ukrajiny? Napíš, či ste robili niečo z nasledujúceho. Rozprávali sme sa s pani učiteľkou alebo s pánom učiteľom o príchode žiakov z Ukrajiny predtým, než títo žiaci prišli. (N = 3 869)
- Ako vás pripravovali učitelia na príchod žiakov z Ukrajiny? Napíš, či ste robili niečo z nasledujúceho. Rozprávali sme sa o tom, ako týmto žiakom pomôcť, aby si zvykli v našej triede. (N = 3 869)
- Ako vás pripravovali učitelia na príchod žiakov z Ukrajiny? Napíš, či ste robili niečo z nasledujúceho. Rozprávali sme sa o tom, prečo títo žiaci prídu do našej triedy. (N = 3 869)

Graf 21: Celoškolské aktivity na podporu vytvárania dobrých vzťahov medzi žiakmi z Ukrajiny a ostatnými žiakmi (% riaditeľov)²⁸

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi)

Veľká časť škôl (79,3 %) realizovala preventívne programy, ktoré boli zamerané všeobecne na podporu dobrej klímy a vzťahov (teda neboli špecifické zacielené na začlenenie detí z cudziny). Takmer každá škola (89,7 %) okrem toho ako nástroj sociálneho začlenenia detí uviedla štandardné školské podujatia. Medzi inými možnosťami sa objavili napríklad **letné tábory pre žiakov a žiačky z Ukrajiny, brigády s účasťou rodičov z Ukrajiny** či **spolupráca so základnou umeleckou školou**.

O aktivitách na podporu vzťahov v škole informovali aj triedni učitelia a učiteľky. Väčšina realizovala tieto aktivity na vyučovacích hodinách (62,5 %) alebo triednických hodinách (61,7 %). Prostredníctvom spoločných aktivít po vyučovaní realizovala takéto aktivity menej ako polovica (41,7 %) učiteľov a učiteľiek a prostredníctvom ranných kruhov len necelá tretina (30,8 %).

Okrem toho niektorí učitelia a učiteľky uviedli, že s deťmi realizovali **aktivity mimo vyučovania** (napríklad exkurzie, výlety a podobne) a že žiaci a žiačky z Ukrajiny sa **zúčastňovali školského klubu detí, vystúpení** (napríklad besiedka alebo vianočný program) či **socializačných aktivít v rámci triedy** (napríklad večierkov alebo rozdávania darčiekov pri rozličných príležitostiach). Niektoré zúčastnené osoby informovali aj o **aktivitách so školskou psychologičkou**.

Tieto výsledky naznačujú, že školy po príchode detí z Ukrajiny zrejme najčastejšie pokračovali v socializačných a iných aktivitách na podporu vzťahov a neprispôbovali ich špecificky na novovzniknutú situáciu. Vzhľadom na obmedzené nástroje na prekonávanie jazykovej bariéry môže byť otázne, nakoľko boli tieto aktivity zrozumiteľné a účinné aj pre deti z Ukrajiny, ako aj to, či tieto programy dokázali reagovať na prípadné špecifické potreby detí utekajúcich pred vojnou.

²⁸ Odpovede na otázku: Realizuje Vaša škola nejaké celoškolské aktivity na podporu vytvárania dobrých vzťahov medzi žiakmi z Ukrajiny a ostatnými žiakmi? Ak áno, aké? (N = 29)

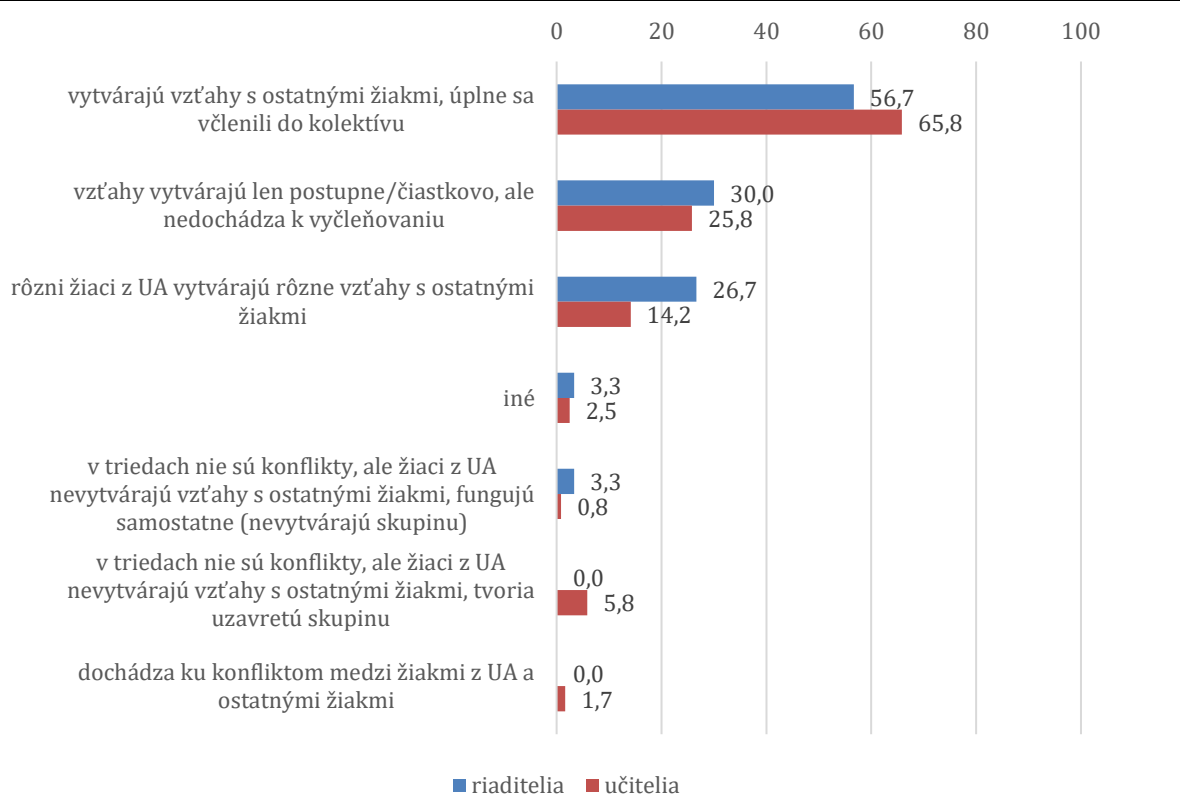
8.2 Vzťahy medzi žiakmi z Ukrajiny a ostatnými žiakmi

Tematická inšpekcia sa usilovala zachytiť aj to, aké vzťahy mali deti z Ukrajiny s ostatnými spolužiakmi a spolužiačkami a či sa ako cudzinci stretávajú v porovnaní s ostatnými deťmi častejšie so sociálnou izoláciou, šikanovaním alebo inými negatívnymi javmi. Vzťahy žiakov z Ukrajiny s ostatnými žiakmi hodnotili v rozhovoroch riaditelia aj učitelia. Deti v žiackych dotazníkoch zase informovali o svojich kamarátoch v škole či o skúsenostiach so šikanovaním.

Podľa hodnotenia väčšiny riaditeľov (56,7 %) aj učiteľov (65,8 %) vytvárali žiaci z Ukrajiny vzťahy s ostatnými žiakmi a úplne sa včlenili do kolektívu. Prípadne sa podľa časti riaditeľov (30,0 %) aj učiteľov (25,8 %) začleňovali len postupne, avšak k ich vyčleňovaniu nedochádzalo (graf 22).

O tom, že žiaci a žiačky z Ukrajiny nevytvárali vzťahy s ostatnými deťmi, utvárali uzavretú skupinu alebo že by v triedach dochádzalo ku konfliktom medzi žiakmi z Ukrajiny a ostatnými žiakmi, informovala len minimálna časť zúčastnených osôb. Viaceré však informovali, že kvalita vzťahov detí z Ukrajiny s ostatnými deťmi bola rôznorodá (26,7 % riaditeľov a 14,2 % učiteľov).

Graf 22: Hodnotenie vzťahov medzi ukrajinskými žiakmi a ostatnými žiakmi v škole (% riaditeľov a učiteľov)²⁹

Zdroj: ŠŠI (riadené rozhovory s riaditeľmi a triednymi učiteľmi)

²⁹ Odpovede na otázky:

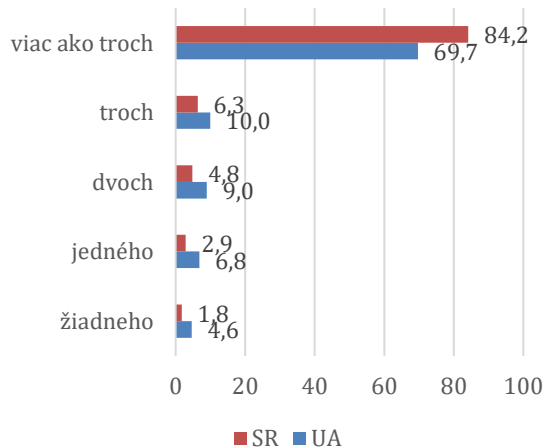
- Aké sú podľa Vás vzťahy medzi ukrajinskými žiakmi a ostatnými žiakmi vo Vašej škole? (riaditeľský riadený rozhovor, N = 30)
- Aké sú podľa Vás vzťahy medzi ukrajinskými žiakmi a ostatnými žiakmi vo Vašej triede? (učiteľský riadený rozhovor, N = 120)

Výsledky žiackych dotazníkov síce tiež neukazujú závažné či rozsiahle ťažkosti pri sociálnom začleňovaní detí z Ukrajiny, no čiastočne naznačujú, že medzi deťmi z Ukrajiny a ich spolužiakmi môžu v niektorých prípadoch chýbať častejšie či intenzívnejšie kontakty.

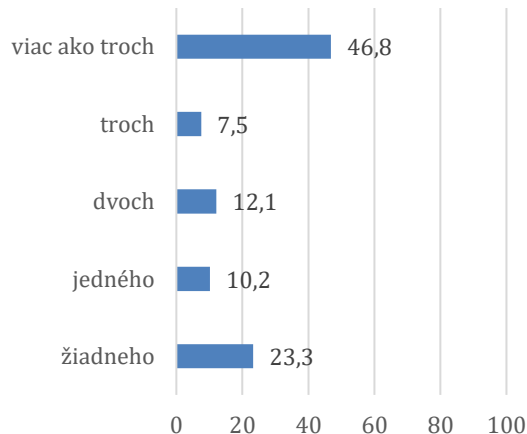
Takmer všetky deti z Ukrajiny (95,4 %) mali v škole aspoň jedného kamaráta (graf 23). Celkový podiel detí z Ukrajiny bez kamaráta bol teda nízky (4,6 %), no viac ako dvojnásobný ako v prípade ich spolužiakov a spolužiačok (1,8 %). Deti z Ukrajiny mali tiež v škole o čosi menej kamarátov než ich spolužiaci a spolužiačky. O viac ako troch kamarátoch informovalo 69,7 % detí z Ukrajiny a až 84,2 % ich spolužiakov a spolužiačok.

Značná väčšina (76,7 %) detí z Ukrajiny tiež v dotazníkoch informovala, že mali kamarátov zo Slovenska (graf 24). To však zároveň znamená, že až takmer štvrtina (23,3 %) detí si v škole do času inšpekcie nenašla kamarátov či kamarátky zo Slovenska.

Graf 23: Počet kamarátov v škole (% žiakov z Ukrajiny a spolužiakov)³⁰

Graf 24: Počet kamarátov v škole zo Slovenska (% žiakov z Ukrajiny)³¹

Zdroj: ŠŠI (prieskum medzi žiakmi z Ukrajiny a spolužiakmi žiakov z Ukrajiny)

Zdroj: ŠŠI (prieskum medzi žiakmi z Ukrajiny)

Dotazník sa pýtal aj na frekvenciu kontaktov medzi žiakmi a žiačkami z Ukrajiny a ostatnými deťmi (graf 25). Výsledky ukázali, že **žiaci z Ukrajiny sa cez prestávky zvykli rozprávať so spolužiakmi zo Slovenska, ale vo väčšej miere komunikovali so žiakmi z Ukrajiny**. Každý alebo takmer každý deň sa so slovenskými spolužiakmi rozprávala viac ako polovica (53,6 %) žiakov z Ukrajiny. Nikdy sa so slovenským spolužiakom nerozprával približne každý desiaty (11,4 %) žiak z Ukrajiny. Na druhej strane, **viac ako tri štvrtiny (76,5 %) žiakov z Ukrajiny sa každý alebo takmer každý deň cez prestávky rozprávali len so spolužiakmi z Ukrajiny**.

Po vyučovaní sa so spolužiakmi zo Slovenska pravidelne stretávala len menšia časť žiakov z Ukrajiny. Každý alebo takmer každý deň sa so spolužiakmi zo Slovenska stretávalo len 15,3 % žiakov z Ukrajiny a **takmer polovica (46,4 %) sa po vyučovaní nikdy nestretla so slovenským spolužiakom**.

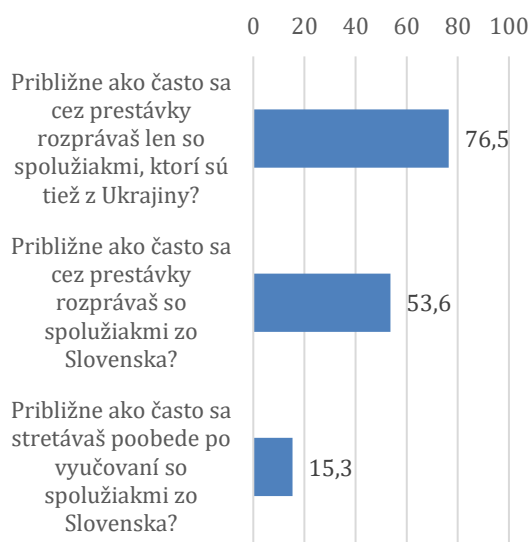
Výsledky dotazníkového zisťovania nenaznačili, že by boli žiaci a žiačky z Ukrajiny častejšie terčom útokov či šikanovania než ich spolužiaci a spolužiačky (graf 26). Skúsenosť s takýmto negatívnym konaním mala vo väčšine prípadov dokonca o čosi menšia časť žiakov z Ukrajiny než ich ostatných

³⁰ Odpovede na otázku: Koľko máš v škole kamarátov? Dotazník pre žiakov z Ukrajiny (N = 412) a dotazník pre spolužiakov (N = 3 869)

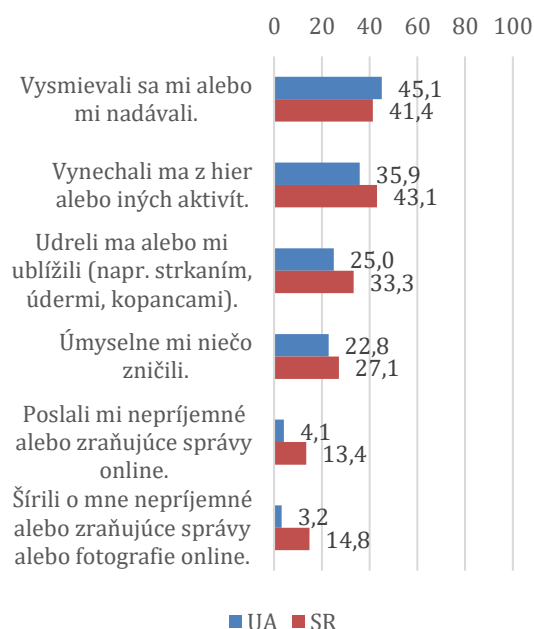
³¹ Odpovede na otázku: Koľko máš v škole kamarátov zo Slovenska? (N = 412)

spolužiakov. V oboch skupinách bol však výskyt týchto javov relatívne vysoký. S výsmechom alebo nadávkami sa stretlo až 45,1 % žiakov z Ukrajiny a 41,4 % ich spolužiakov. S vynechávaním z hier približne tretina (35,9 %) žiakov z Ukrajiny a menej ako polovica (43,1 %) ich spolužiakov. Takmer štvrtina (24, %) žiakov z Ukrajiny a tretina (33,3 %) ich spolužiakov zažila, že ich udreli alebo im fyzicky ublížili. Zhruba štvrtina žiakov z Ukrajiny (22,8 %) aj ich spolužiakov (27,1 %) sa stretla s tým, že im niečo úmyselne zničili.

Graf 25: Kontaktovanie so spolužiakmi (% žiakov z Ukrajiny)³²

Graf 26: Výskyt negatívnych javov (% žiakov z Ukrajiny a spolužiakov)³³

³² Odpovede na otázky:

- Približne ako často si v kontakte so svojimi spolužiakmi cez prestávky alebo mimo vyučovania? Približne ako často sa cez prestávky rozprávaš so spolužiakmi zo Slovenska? (N = 412)
- Približne ako často si v kontakte so svojimi spolužiakmi cez prestávky alebo mimo vyučovania? Približne ako často sa stretávaš poobede po vyučovaní so spolužiakmi zo Slovenska? (N = 412)
- Približne ako často si v kontakte so svojimi spolužiakmi cez prestávky alebo mimo vyučovania? Približne ako často sa cez prestávky rozprávaš len so spolužiakmi, ktorí sú tiež z Ukrajiny? (N = 412)

³³ Odpovede na otázky:

- Ako často ti v priebehu tohto školského roka iní žiaci z tvojej školy robili nasledujúce veci, aj prostredníctvom SMS alebo internetu? Vysmievali sa mi alebo mi nadávali. Dotazník pre žiakov z Ukrajiny (N = 412) a dotazník pre spolužiakov (N = 3 869)
- Ako často ti v priebehu tohto školského roka iní žiaci z tvojej školy robili nasledujúce veci, aj prostredníctvom SMS alebo internetu? Vynechali ma z hier alebo iných aktivít. Dotazník pre žiakov z Ukrajiny (N = 412) a dotazník pre spolužiakov (N = 3 869)
- Ako často ti v priebehu tohto školského roka iní žiaci z tvojej školy robili nasledujúce veci, aj prostredníctvom SMS alebo internetu? Úmyselne mi niečo zničili. Dotazník pre žiakov z Ukrajiny (N = 412) a dotazník pre spolužiakov (N = 3 869)
- Ako často ti v priebehu tohto školského roka iní žiaci z tvojej školy robili nasledujúce veci, aj prostredníctvom SMS alebo internetu? Udreli ma alebo mi ublížili (napr. strkaním, údermi, kopancami). Dotazník pre žiakov z Ukrajiny (N = 412) a dotazník pre spolužiakov (N = 3 869)
- Ako často ti v priebehu tohto školského roka iní žiaci z tvojej školy robili nasledujúce veci, aj prostredníctvom SMS alebo internetu? Poslali mi nepríjemné alebo zraňujúce správy online. Dotazník pre žiakov z Ukrajiny (N = 412) a dotazník pre spolužiakov (N = 3 869)
- Ako často ti v priebehu tohto školského roka iní žiaci z tvojej školy robili nasledujúce veci, aj prostredníctvom SMS alebo internetu? Šírili o mne nepríjemné alebo zraňujúce správy alebo fotografie online. Dotazník pre žiakov z Ukrajiny (N = 412) a dotazník pre spolužiakov (N = 3 869)

Zdroj: ŠŠI (prieskum medzi žiakmi z Ukrajiny)
Poznámka: Odpoveď každý deň alebo takmer každý deň

Zdroj: ŠŠI (prieskum medzi žiakmi z Ukrajiny a spolužiakmi žiakov z Ukrajiny)
Poznámka: Odpoveď niekedy, raz alebo dvakrát za mesiac alebo najmenej raz za týždeň

9 ZÁVERY A ODPORÚČANIA

Tematická inšpekcia priniesla unikátne údaje z plošného dotazníkového zisťovania, ako aj z návštev vo vybraných školách s vysokým počtom žiakov a žiačok z Ukrajiny. **Vo všeobecnosti zistenia poukazujú na to, že nedostatočné systémové opatrenia v oblasti vzdelávania cudzincov na Slovensku môžu školám spôsobovať ťažkosti pri začleňovaní a vzdelávaní žiakov a žiačok utekajúcich pred vojnou z Ukrajiny.** Nezládnuté začlenenie týchto detí a mladých ľudí do vzdelávania pritom môže mať vážne negatívne dôsledky. A to nielen pre samotné deti a mladých ľudí z Ukrajiny v podobe psychických ťažkostí, nedostatočných vzdelávacích výsledkov, predčasného ukončenia školskej dochádzky či sociálneho vylúčenia, ale aj pre celú spoločnosť na Slovensku.

Na základe analýzy údajov vyzbieraných v rámci tematickej inšpekcie navrhujeme nasledovné odporúčania:

- **Podporiť organizáciu kurzov štátneho jazyka.** V rámci toho by sa školám mala poskytnúť intenzívnejšia podpora zo strany externých inštitúcií alebo osôb, ktoré sa venujú výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka. Z údajov vyplynulo, že nie všetky školy organizovali pre žiačky a žiakov z Ukrajiny kurzy štátneho jazyka. Bránili im v tom rôznorodé prekážky, ako napríklad nastavenie organizácie kurzov, nedostatok personálu a podobne. Rozhovory s riaditeľmi a riaditeľkami tiež naznačili, že niektoré školy realizovali výučbu slovenského jazyka napríklad formou doučovania a nevyužívali kurzy štátneho jazyka financované ministerstvom školstva. Keďže znalosť slovenčiny je kľúčovou podmienkou úspešného začlenenia detí a mladých ľudí z Ukrajiny, ministerstvo školstva by malo v nadchádzajúcom období nastaviť podmienky organizácie výučby slovenského jazyka tak, aby mali všetci žiaci a žiačky z Ukrajiny možnosť osvojiť si štátny alebo vyučovací jazyk na potrebnej úrovni. Podľa hodnotenia triednych učiteľov a učiteľiek zatiaľ jazyková úroveň týchto žiakov nie je dostatočná.
- **Zabezpečiť odbornú (psychologickú, špeciálno-pedagogickú a sociálno-pedagogickú) podporu v ukrajinskom jazyku,** napríklad prostredníctvom zamestnania odborných zamestnancov ovládajúcich ukrajinčinu (najmä v školách s vyšším počtom žiakov a žiačok z Ukrajiny) alebo mobilných terénnych pracovníčok a pracovníkov (v prípade škôl s nižším počtom žiakov a žiačok z Ukrajiny). Žiaci a žiačky z Ukrajiny môžu mať rozličné potreby v oblasti učenia sa, psychického zdravia či vzťahov so spolužiakmi, ktoré dokážu identifikovať a pomôcť naplniť len odborní zamestnanci hovoriaci ukrajinsky. Z dotazníkového prieskumu aj riadených rozhovorov vyplynulo, že školy by potrebovali zabezpečiť alebo posilniť psychologickú, špeciálno-pedagogickú aj sociálno-pedagogickú podporu v ukrajinskom jazyku. Väčšine škôl, ktoré potrebovali zamestnať odborných zamestnancov, sa to však nepodarilo.
- **Podporiť zamestnávanie pedagogických asistentov ovládajúcich ukrajinský jazyk.** Viaceré školy by potrebovali zabezpečiť alebo posilniť pedagogickú činnosť v ukrajinskom jazyku. Zároveň je podľa značnej časti riaditeľov a triednych učiteľov vo vybraných školách potrebná individuálna podpora žiakov a žiačok z Ukrajiny pri práci na hodine. Práve tieto činnosti by mohli vykonávať ukrajinsky hovoriace pedagogické asistentky a asistenti. Tento personál by zároveň mohol vykonávať aj tlmočenie počas hodín alebo v prípade potreby. Osoby určené výlučne na tlmočenie mala len zanedbateľná časť škôl a túto úlohu preto často plnili iní žiaci a

žiačky. Takéto riešenie so sebou prináša vážne riziká – nadmerne zaťažuje deti poverené tlmočením a predovšetkým v citlivých témach nie je vhodné, aby sa rozhovoru zúčastňovali iní spolužiaci a spolužiačky. Pedagogickí asistenti a asistentky ovládajúci ukrajinský jazyk by zároveň mohli vyučujúcim pomáhať pri príprave učebných materiálov.

- **Posilniť podporu v oblasti učenia sa.** Z údajov vyplynulo, že podpora žiakov a žiačok z Ukrajiny v oblasti učenia sa je relatívne slabá a obmedzuje sa najmä na organizáciu doučovania. Ani to však zrejme nie je prístupné všetkým žiakom a žiačkam, ktoré to potrebujú. Úpravu učebného plánu alebo vzdelávacieho obsahu, ktoré by zohľadňovali to, že žiaci a žiačky z Ukrajiny sa dosiaľ vzdelávali podľa iného vzdelávacieho obsahu, realizoval len malý podiel škôl. Učitelia aj riaditelia pritom v rozhovoroch informovali, že by uvítali informácie o vzdelávacom systéme aj obsahu v Ukrajine. Školy by preto mali dostať kvalitnú podporu na to, aby dokázali pre žiakov a žiačky z Ukrajiny vytvoriť učebný plán a upraviť učebný obsah tak, aby si títo žiaci dokázali čo najskôr osvojiť vedomosti a zručnosti, ktoré vyžaduje štátny vzdelávací program na Slovensku. Zároveň je potrebné opäť obnoviť schému na podporu organizácie doučovania, ktorá donedávna fungovala na zmiernenie dopadov pandémie covid-19, tentoraz však s cieľom podporiť žiakov a žiačky z Ukrajiny. Údaje totiž poukázali aj na to, že mnohé školy si nedokázali zabezpečiť doučovanie napriek tomu, že to potrebovali.
- **Zabezpečiť školám vhodné učebné materiály.** Učiteľom a učiteľkám pri výučbe zároveň chýbali nástroje, prostredníctvom ktorých by mohli prekonať jazykovú bariéru. Riadené rozhovory vo vybraných školách ukázali, že podľa veľkej časti zamestnankýň a zamestnancov škôl treba zabezpečiť dvojjazyčné slovensko-ukrajinské učebnice a učebné materiály alebo zjednodušené učebnice, ktoré by obsahovali redukované učivo alebo aj učivo podľa ukrajinského vzdelávacieho obsahu.
- **Zabezpečiť učiteľkám a učiteľom kvalitný profesijný rozvoj a podporu v oblasti práce so žiakmi a žiačkami z cudziny.** Pripravenosť učiteľov a učiteľiek predstavuje hlavný faktor kvality výučby. Podľa medzinárodných údajov pritom učitelia a učiteľky na Slovensku nie sú dostatočne pripravení na prácu so žiakmi s cudzineckým pôvodom. Okrem vzdelávania by učitelia a učiteľky potrebovali aj ďalšie formy podpory – priame poradenstvo či metodické usmernenia. V riadených rozhovoroch riaditelia aj učitelia zároveň upresnili, že profesijná podpora by sa mala sústreďovať na konkrétne príklady aktivít, príklady dobrej praxe a podobne.

10 LITERATÚRA

Cerna, L. 2019. Refugee education: Integration models and practices in OECD countries. Paris: OECD Publishing. Dostupné na: <https://doi.org/10.1787/a3251a00-en>

Gallová Kriglerová, E., Gažovičová, T., Kadlečíková, J. 2011. Školská legislatíva pre deti cudzincov a jej aplikovanie v praxi. In Gažovičová, T. (ed.): Vzdelávanie detí cudzincov na Slovensku: Potreby a riešenia. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry - Nadácia Milana Šimečku. Dostupné na: <http://cvek.sk/wpcontent/uploads/2015/11/Vzdel%C3%A1vanie-det%C3%AD-cudzincov-na-Slovensku-Potreby-a-rie%C5%A1enia.pdf>

Maehler, D. B., Pötzschke, S., Ramos, H., Pritchard, P., Fleckenstein, J. 2021. Studies on the Acculturation of Young Refugees in the Educational Domain: A Scoping Review of Research and Methods. In Adolescent Research Review, 6, pp. 15-31. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40894-019-00129-7>

ŠŠI. 2020. Správa o stave vzdelávania cudzincov v základnej škole v SR v školskom roku 2019/2020. Bratislava: Štátna školská inšpekcia. Dostupné na: https://www.ssi.sk/wpcontent/uploads/2020/12/123_TI_Vzde_ziakov_cudz_ZS.pdf

ŠŠI – CVA. 2022. Stav vzdelávania žiakov – odídenčov z Ukrajiny: Priebežná správa. Bratislava: Štátna školská inšpekcia. Dostupné na: https://www.ssi.sk/wp-content/uploads/2023/03/Analyza-SSI_final-14.3.pdf

OECD. 2019a. The Road to Integration: Education and Migration, OECD Reviews of Migrant Education. Paris: OECD Publishing. Dostupné na: <https://doi.org/10.1787/d8ceec5d-en>

OECD. 2019b. TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. Paris: OECD Publishing. Dostupné na: <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>

Ostertágová, A., Rehúš, M. 2022a. Začleňovanie detí z Ukrajiny do vzdelávania: Hlavné problémy a odporúčania. Bratislava: Centrum vzdelávacích analýz. Dostupné na: https://www.vzdelavacieanalyzy.sk/wpcontent/uploads/2022/07/Vzdelavanie-deti-z-Ukrajiny-hlavne-zistenia-a-odporucania_CVA.pdf

Ostertágová, A., Rehúš, M. 2022b. Začleňovanie detí z Ukrajiny do vzdelávania v Bratislave: Analýza súčasnej situácie a prehľad politik. Bratislava: Centrum vzdelávacích analýz. Dostupné na: https://www.vzdelavacieanalyzy.sk/wpcontent/uploads/2022/07/Vzdelavanie-deti-z-Ukrajiny-v-BA_CVA_publikacia.pdf

UNESCO. 2022. Mapping host countries' education responses to the influx of Ukrainian students. Dostupné na: <https://www.unesco.org/en/articles/mapping-host-countries-education-responses-influx-ukrainianstudents>

UNICEF, 2022. Education, Children on the move and Inclusion in Education: Lessons learned and scalable solutions to accelerate inclusion in national education systems and enhance learning outcomes. UNESCO. Dostupné na: <https://www.unicef.org/media/116171/file/Education,%20Children%20on%20the%20move%20and%20Inclusion%20in%20Education.pdf>

11 ZOZNAM GRAFOV

Graf 1: Potrebná podpora pre žiakov a žiačky z Ukrajiny (% riaditeľov a učiteľov)	8
Graf 2: Potreby v oblasti vybavenia učebnými materiálmi a didaktickými pomôckami (% riaditeľov a učiteľov)	11
Graf 3: Potreby v oblasti profesijnej podpory a rozvoja učiteľov (% riaditeľov a učiteľov)	11
Graf 4: Potreby v oblasti finančnej a materiálnej podpory (% riaditeľov)	13
Graf 5: Celkové hodnotenie podpory, ktorú školy dostávali pri zabezpečení vzdelávania žiakov z Ukrajiny podľa počtu žiakov z Ukrajiny v škole (% riaditeľov)	14
Graf 6: Potreby škôl pri začleňovaní žiakov a žiačok z Ukrajiny (% riaditeľov)	15
Graf 7: Podpora od koordinátora NIVAM (% riaditeľov)	16
Graf 8: Hodnotenie úrovne slovenčiny väčšiny žiakov z Ukrajiny v triede (% učiteľov)	18
Graf 9: Realizácia aktivít na osvojenie slovenčiny (% riaditeľov)	19
Graf 10: Problémy škôl pri realizácii kurzov štátneho jazyka (% riaditeľov)	19
Graf 11: Nástroje na prekonávanie jazykovej bariéry (% riaditeľov)	21
Graf 12: Postupy alebo nástroje na prekonávanie jazykovej bariéry (% učiteľov)	22
Graf 13: Úprava učebného plánu (% riaditeľov)	24
Graf 14: Úprava obsahu učiva (% riaditeľov)	24
Graf 15: Úprava obsahu učiva (% učiteľov)	25
Graf 16: Aktivity učiteľov na hodinách (% žiakov z Ukrajiny a spolužiakov)	26
Graf 17: Aktivity na podporu v oblasti psychického zdravia (% riaditeľov)	27
Graf 18: Subjekty zabezpečujúce podporu v oblasti psychického zdravia (% riaditeľov)	27
Graf 19: Oboznámenie sa s novým prostredím v škole (% žiakov z Ukrajiny)	29
Graf 20: Príprava na príchod žiakov a žiačok z Ukrajiny (% spolužiakov žiakov z Ukrajiny)	29
Graf 21: Celoškolské aktivity na podporu vytvárania dobrých vzťahov medzi žiakmi z Ukrajiny a ostatnými žiakmi (% riaditeľov)	30
Graf 22: Hodnotenie vzťahov medzi ukrajinskými žiakmi a ostatnými žiakmi v škole (% riaditeľov a učiteľov)	31
Graf 23: Počet kamarátov v škole (% žiakov z Ukrajiny a spolužiakov)	32
Graf 24: Počet kamarátov v škole zo Slovenska (% žiakov z Ukrajiny)	32
Graf 25: Kontaktovanie so spolužiakmi (% žiakov z Ukrajiny)	33
Graf 26: Výskyt negatívnych javov (% žiakov z Ukrajiny a spolužiakov)	33

PRÍLOHA 1: ZOZNAM ŠKÔL ZAPOJENÝCH DO INŠPEKCIE VO VYBRANÝCH ŠKOLÁCH S VYSOKÝM POČTOM ŽIAKOV A ŽIAČOK Z UKRAJINY

Názov školy	Celkový počet žiakov z Ukrajiny (v deň inšpekcie)	Celkový počet žiakov z Ukrajiny na 2. stupni (v deň inšpekcie)	Počet žiakov z Ukrajiny, ktorí vyplnili dotazník	Podiel žiakov z Ukrajiny, ktorí vyplnili dotazník
Cirkevná základná škola R. Zaymusa, R. Zaymusa 3, Žilina	18	10	10	100,0%
Základná škola s materskou školou, A. Kubinu 34, Trnava	26	14	13	92,9%
Základná škola s materskou školou, Gogoľova 7, Topoľčany	25	17	14	82,4%
Základná škola s materskou školou, Sv. Gorazda 1, Žilina	18	9	7	77,8%
Základná škola, Hodžova 37, Trenčín	39	20	19	95,0%
Základná školy - Grundschule, Hradné námestie 38, Kežmarok	18	9	8	88,9%
Základná škola s materskou školou Jána Bakossa, Bakossova 5, Banská Bystrica	31	12	9	75,0%
Základná škola, Jarná 20, Žilina	55	27	25	92,6%
Základná škola M. Bela, Kláštorňá 4, Šamorín	46	25	21	84,0%
Základná škola, Malokarpatské námestie 1, Bratislava	35	15	13	86,7%
Základná škola M. Rázusovej Martákovej, Nábr. 4. apríla 23, Liptovský Mikuláš	17	8	8	100,0%
Základná školy, Nobelovo námestie 6, Bratislava	46	23	20	87,0%
Základná škola, Kpt. Nálepku 855, Nové Mesto nad Váhom	30	17	13	76,5%
Základná škola s materskou školou, Pionierska 2, Brezno	22	11	7	63,6%

Základná škola s materskou školou, Pod Vinbargom 1, Bardejov	23	9	6	66,7%
Základná škola, Považská 12, Košice	20	10	9	90,0%
Základná škola, Ružová dolina 29, Bratislava	49	24	20	83,3%
Základná škola, S. Chalupku 14, Prievidza	25	16	9	56,3%
Základná škola s materskou školou P. Demitru, Centrum II 87, Dubnica nad Váhom	21	11	10	90,9%
Základná škola s materskou školou, Kalinčiakova 12, Bratislava	38	22	22	100,0%
Základná škola s materskou školou. Na Hôrke 30, Nitra	73	34	29	85,3%
Základná škola s materskou školou V. Záborského, Levická 737, Vrábľe	30	19	15	78,9%
Základná škola, Sadová 620, Senica	30	17	15	88,2%
Základná škola, Slnecná 28, Námestovo	12	5	5	100,0%
Základná škola, Tomášikova 31, Košice	74	39	33	84,6%
Základná škola, Trieda SNP 20, Banská Bystrica	14	8	6	75,0%
Základná škola, Užhorodská 39, Košice	18	7	6	85,7%
Základná škola, Važecká 11, Prešov	30	19	15	78,9%
Základná škola, Vazovova 4, Bratislava	57	30	19	63,3%
Základná škola, Tatranská Lomnica 123, Vysoké Tatry	19	9	6	66,7%
Spolu	959	496	412	83,1%